

MARULIĆEV LJETOPIS
(VII.)
(RUJAN 1994. – KOLOVOZ 1995.)

Mirko Tomasović

IX. 94.

Za ovaj ljetopis imam najviše građe, a najmanje vremena za njegovo oblikovanje. Pisma, izresci, časopisi, knjige, moje bilješke, to je ipak »pressing« na sve mi neotpornije pamćenje, koje je još upregnuto u akciju za proslavu 500. obljetnice Tassove smrti, te nosim dva naramka, Markov i Torquatov. Propustio sam, naime, štošta zabilježiti u Ljetopisu VI., pa to na početku ispravljam. Nikola Bonifačić Rožin dao je *Večernjem listu* (5. IX. 1993., str. 17-18) »interview«, i tom zgodom govorio o svojem prijateljstvu s Tinom Ujevićem, posvetivši mu i pjesmu, »varijaciju« na *Oproštaj*, dakako u čakavštini. Bonifačićev sonet tako nastavlja tradiciju veze s Marulićem preko Tinove zvonjelice (Tonči Petrasov Marović, Tonko Maroević). Kolega Bratislav Lučin poslao mi je isječak iz *Slobodne Dalmacije* (29. lipnja 1994., rubrika *Split–Kaštela–Solin*), gdje se nalazi člančić Marine Protić o primanju studenta fizike s Harvarda g. Vlatka Balića u Županiji. Budući fizičar osobito hvali harvardsku knjižnicu, u kojoj je našao i Marulićeva djela iz XVI. stoljeća. Napominje mi također, u pismu, da se u *Kačiću* br. 25, što ga uređuje fra Gabrijel Hrvatinić Jurišić, nalazi obavijest da je u jednoj hrvatskoj crkvi u Australiji na »vitrail«-u narisana Marko Marulić. U *Slobodnoj Dalmaciji* od 2. kolovoza čitam članak *Marulić bi mogao i promijeniti adresu*, u kojem kolegica Gordana Benić iznosi sve nedaće i nesloge oko uspostavljanja Marulova doma u rodnom mu gradu. Spominje i mene i aludira da bih mogao svoju građu o Maruliću darovati Zagrebu. Oko toga je u Splitu bilo iskrica i žeravica, a netko je to upotrijebio kao još jedan znak zagrebačkog prisvajanja. Ja sam, hvala Bogu, imun na mjesnu i regionalnu razdražljivost. Neprekidno govorim da se u

mojoj hiži nakupilo toliko marulološke građe, da bi se stručnjaci za statiku zabrinuli. Govorim i ovo, da nemam pravo zadržavati tu građu samo za sebe, da se u njoj s teškoćama snalazim, itd. Ali nitko mi ne vjeruje, niti »obadaje«. Stoga sam zatražio prijem kod g. Josipa Stipanova i predložio mu da se u novoj sveučilišnoj knjižnici odvoji jedan prostor (Studijska soba Marka Marulića), gdje će se ta i druga građa sistematizirati za radne potrebe proučavatelja »oca hrvatske književnosti«. To bi bilo privremeno rješenje, dok se u Splitu ne utemelji odgovarajuća institucija. Prijedlog je g. Stipanov unio u svoju radnu bilježnicu. Pismo iz Mainza od 21. kolovoza, a piše ga naš prijatelj Franz Leschinkohl: »Sada imamo ukupan broj otkrivenih djela Marka Marulića ovdje u Njemačkoj koji iznosi 513 knjiga. Znači, preko pola tisuće njegovih knjiga se nalazi u 80 knjižnica širom cijele Njemačke, od onih 213 knjižnica na koje sam se obratio i od kojih sam dobio pozitivne odgovore.« U *Forumu Slobodne Dalmacije* (30. kolovoza, str. 19) Jordanka Grubač razgovara s Dušanom Karpatsky, jednim od rijetkih čeških kroatista i kroatofila. Za potvrdu drevnih hrvatsko-čeških veza g. Karpatsky navodi češki prijevod iz Marulićeve *Institucije*, a zahvalan sam mu što je preveo na hrvatski dug naziv prijevoda: »*Put u nebo*. Iliti: Knjižica katolička o četvororj strpljivosti, nepravdi, šteti, bolesti i dobrovoljnom mučeništvu za Gospodina Isusa i svetu kršćansku katoličku vjeru prije stotinu godina po Marku Maruliću Splićaninu u latinskom napisana (no pod drugim naslovom), mnogim razlozima Staroga i Novog zavjeta i primjerima svetih otaca muškoga i ženskoga spola potvrđena, te sada u ovim našim tužnim i svih opačina punim godinama za potvrdu i poticaj na svetu strpljivost u naš češki jezik prevedena i uopće nanovo izdana od Symona Jana Lomnickoga iz Budče, MDCXXI.« Prijevod se, dakle, pojavio u važnom času češke povijesti, u godini bitke na Bijeloj gori. Zaboravio sam u prošlom ljetopisu zabilježiti dva »letka«: jedan je dvojezičan (hrvatski i engleski), u kojem se pozivlje na kupnju knjige: Charles Béné, *Sudbina jedne pjesme*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka iz Zagreba i Književni krug iz Splita, 1994. Drugi pak: Nastja Dadić Radić, *Istoria sfete udovice Judit*, popratnica istoimene izložbe u Galeriji »Protiron«, 22.–29. travnja 1994. s tekstom Vinke Glunčić–Bužančić. Izložbu sam sa zadovoljstvom pohodio.

Pripravljam antologiju hrvatskoga prošlostoljetnog pjesništva i štijem zbirke Gjure Arnolda. U njegovim *Čeznućima i maštanjima* (Zagreb, 1908.) susrećem zvonjelicu, ispjevanu u slavu jubileja Marulićeve *Judite* (1501.–1901.), pa mi dopustite da navedem dvije posljednje kitice:

*A Judita Tvoja sve nam draža,
Što joj više priete Holoferni —
Mi smo njena udilj budna straža.*

*I aždajam mora pasti glava:
Jesmo l' domu svom i Bogu vjerni —
Na tom geslu: Tebi čast i slava!*

(Marku Maruliću, str. 74)

Duhovni život, asketsko–mistička revija, god. X., br. 4, Zagreb, 1938., izdavaju Oci Dominikanci, urednik Dr. O. Hijacint Bošković, donosi prilog Kerubina Šegvića (koji nisam našao u bibliografijama) *Marko Marulić, Obraćenik* (1450–1524). Auktor polazi od teze o Marulovu naglom obraćenju, uspoređujući ga s konverzijom sv. Jeronima, na temelju one opovrgnute pripovijesti o noćnoj pustolovini u kojoj je njegov prijatelj Papalić »ubiven u grešnom činu.« Ima u tom članku jedan podatak o Marulićevu studiju u Padovi, koji zaslužuje pozornost. Prema Šegviću, Marko je stigao na studij g. 1470.

U *Žetvi* (hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola, Nauka o književnosti, Zagreb 1943.) Ljubomir Maraković posuže za jednom Marulićevom pričicom iz *Quinquaginta parabolae* u prijevodu Milana Pavelića i to kao primjer za objašnjavanje *Komike i komedije* (str. 424–425). Uzeo je parabolu *Kosac*. To nisam znao, a mislim da je Ljubomir Maraković prvi od naših sastavljača čitanaka, hrestomatija izabrao tekst iz Marulovih latinskih djela.

Štujem i Luku Botića pripravlajući antologiju hrvatske poezije iz romantičarskog razdoblja, pa se instruiram na monografiji Stipe Botice (*Luka Botić*, ZAZNOK, Zagreb, 1989.) Stipica Botica, tako ja prijateljski zovem mladolika dekana Filozofskog fakulteta, uočio je: »Marulićevo je djelo, na hrvatskom jeziku, posebice *Judita*, Botiću nedvojbeno bilo poticajno za poetski doživljaj i opis *zore* sa sličnim sunčanim slikama, istovjetni opisi oluje na moru, turskog pustošenja u splitskom polju, standardnim opisima *Ljepotica*; brojnim leksičkim istostima (...). Zanimljivo je da je Marulićeva rijetka tuđica, germanizam: 'spustiv *grundu* strašne oči' istovjetna Botićevoj *nagrunditi*...« (str. 95).

Dobih napokon *AION Slavistica*, publikaciju iz Napulja (Annali dell'Istituto universitario Orientale di Napoli, I/1993, Edizioni Cadmo, Firenze), debelu gotovo 500 stranica, i tu među više recenzija iz područja kroatistike nalazim i recenziju kolegice Fedore Ferluga Petronio moje monografije o Marku Maruliću (str. 384–385). Publikacija se rađa pune tri godine, krasno je opremljena, vrvi vrsnim radovima iz slavističke grane, ali recenzije gube na aktualnosti. Tako je tek objavljen prikaz talijanskog *Dunda Maroja, Zio Maroje* (Hefti Edizioni, Milano, 1989.) iz pera Rosanne Morabito, gdje se Marin Držić navodi kao *Scrittore raguseo* a njegova je komedija »capolavoro della letteratura dalmato–ragusea«. Ja pak mislim kako bi bilo primjereno Danteovu *Božanstvenu komediju* proglasiti »remek–djelom toskansko–firentinske književnosti.« Kupih u anti-kvarijatu na Zrinjevcu priručnik prof. Ljerke Premužić *Repetitorij sadržaja glavnih djela hrvatske književnosti od XV–XX. stoljeća* (Zagreb, 1991.) Nalazim, dakako, i sadržaj Marulove *Judite*, a u kratkoj bilješci piše da je Marulić »naš najstariji poznati književnik« (str. 5), što ne stoji (stariji su od njega, primjerice, Šižgorić i Đono Kaličević).

Štujem studiju Nevenke Košutić–Brozović *Dijalekt kao medij hrvatskoga književnog prevođenja standardno–jezičnih tekstova* (Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio filoloških znanosti, 20, 1990/1991., Zadar 1992.) i vidim da za prvi primjer u analizi naslovne teme uzimlje Marulićeve prepjeve dvaju Petrarkinih

soneta (str. 246.–247.). U *Mogućnostima* (1/3, 1994.) objavljeni su nekrolozi prof. Vedranu Gligu. Bio je dobar, blag i ugodan čovjek, profesor, kolega, s kojim sam se sprijateljio ponajviše preko suradnje u Sabranim djelima Marka Marulića. Taj dobri duh splitskoga Književnog kruga preveo je na hrvatski latinsku biografiju Marka Marulića, koju je napisao Franjo Božičević Natalis (zanimljivo je da ga Kerubin Šegvić u navedenom radu nazivlje Franjo Božić) i Marulićevu poslanicu Hadrijanu VI. Tih, skroman i nenametljiv, znao je puno o Marulićevu opusu, a razmjerno je malo o tome pisao, držeći uvijek da ima boljih stručnjaka od njega. Valja zapisati: Vedran Gligo je bio začetnik Okruglog stola o Marku Maruliću, suurednik godišnjaka, koji je iz toga proistekao, *Colloquia Maruliana*, vrlo taktičan tajnik uredništva Sabranih djela, majstor da izmami tekstove za ediciju. Taj nevidljiv rad ne će ući u bibliografske jedinice, ali neka se zna da je epohalna edicija Sabranih djela Marka Marulića i njegovo životno djelo, koju spoznaju, barem se uhvam, ne će prekriti zaborav. Zato i opetujem ono što napisah na vijest o Vedranovoj smrti u Ljetopisu VI, I. 94.

Listamo časopisje. *Mogućnosti* (4/6, 1994., str. 105) objavljuju rukovet stihova Petra Opačića *Sarcem splamil*, a motto joj Marulićeva dvostihovna pjesma *Taščina od taščin...* *Dubrovnik* (3, 1994.) objavljuje rukovet zvonjelica Tonka Maroevića pod naslovom *Postsoneti*, a u jednom od njih (str. 33), koristi se diljem stiha naslovom Marulićeve pjesme: »Tajnu Molitve suprotiva Turkom.« (Tonko Turkom srokuje s *pjesmurkom*, što nije loše, ali bi bolje bilo s *Jurkom*). *Dubrovnik* (4, 1994.) objavljuje, međutim, sadržajnu recenziju Rafa Bogišića o svesku II. Sabranih djela Marka Marulića (*Pisni razlike*, priredio Josip Vončina), davši joj naslov *Žanrovski pejsaž hrvatskog jezika* (str. 163-167). Marulić (4, 1994.) budno motri što se zbiva s Marulićem, pa tako registrira da sam održao predavanje na tribini *Croatium*, *Europska recepcija Marulića*, 21. lipnja 1994. (str. 743) *Forum* (7–8, 1994.) donosi 3 poglavlja iz rukopisa Veljka Barbieria, što ih čitam »s guštom«, *Split, isповijed staroga grada*. U svoju viziju grada Splita i njegove povijesti uključio je, dakako, i Marula (str. 495), davši mu časno mjesto u povijesnom tijeku: »Nije samo odškrinuo dveri književnosti, nego je i hrvatskom pučkom izričaju, narodnom jeziku, vratio dostojanstvo.«

Glasnik društva bibliotekara, Split, 3/1994. ustupio je osam (32–40) stranica vrijednomu fra Petru Runji, koji objašnjuje i dokazuje da su tri splitska primjerka *Institucije*, koji nose nadnevak tiskanja 10. II. 1506., zapravo iz dvaju izdanja. Usporedbom jednoga splitskog primjerka s primjerkom *Institucije* pohranjene u Knjižnici samostana konventualaca *I Dodici apostoli* u Rimu, fra Petar je pokazao da ti primjerci, makar nose iste nadnevke tiskanja u Veneciji, nisu istovjetni, što upućuje da je g. 1506. ili g. 1507. (posrijedi je i venecijski način računanja vremena) u tom gradu *Institucija* objavljena barem dvaput, te prijatelja Petra molim da još malo »kopa« tu njivu i izvede stvari načistac. Splitski su bibliotekari ne samo radini nego i djelatni, što potvrđuju i edicijom *Rukopisi hrvatskih književnika u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu* (Sveučilišna knjižnica, Split, 1994.), autori izložbe i kataloga Vlade Lozić i Viktor Škovrlj. Počasno mjesto među rukopisima pripada autografu Franje Božičevića *Carmina* (Sign. M 35), gdje se među osamdesetak

pjesama na latinskom (među kojima i više njih posvećenih Maruliću) nahodi i čuveni mu životopis *Vita Marci Maruli*. Štoviše, ulomak tog životopisa, pisan Božičevićevom rukom, reproduciran je na omotu edicije.

Darko Žubrinić je u nakladi HKD sv. Jerolima (sv. Ćirila i Metoda), Zagreb, 1994. priopćio *Crtice iz povijesti glagoljice* (naslov je knjige *Biti pismen, biti svoj*), te naslućujem da će se tu naći i kakav spomen o Maruliću. »Marko je Marulić također poznao hrvatsku ćirilicu. To je vidljivo iz njegovog prijevoda Hrvatske kronike (12–14. st.) na latinski. Hrvatsku kroniku je pronašao jedan njegov prijatelj zabilježenu 'hrvatskim pismom' (hrvatskom ćirilicom).« (str. 62.) Uistinu je tako. Međutim, g. Žubrinić piše i ovo: »Postoje neki pokazatelji da je znamenita Marulićeva *Judita* (...) prvobitno možda tiskana glagoljicom već 1501. g., vjerojatno u Senju, a tek kasnije latinicom.« (str. 173). Oh, kad bi bilo tako!

Pripravljajući se za kolegij *Hrvatska humanistička poezija*, koji ću držati u nastupajućoj akademskoj godini 94/95., bilježim kao obvezatnu literaturu: *Hrvatski humanisti*, priredio i predgovor napisao Darko Novaković, Erasmus naklada, Zagreb, 1994. Ta knjižica, namijenjena školskoj učećoj mladeži, vrsni je prinos inkorporiranju hrvatske latinističke baštine u nacionalnu književnost, a među Darkovim odabranicima, dakako, i Marko je Marulić, kojega inače otkriva po sjevernjačkim knjižnicama i tumači teorijski i filologijski, te već ima zamjetan marulološki opus. U knjižicu je uvrstio ulomke iz *Davidijade* i *Poslanice Hadrijanu VI*. Tu poslanicu u osvit papina došašća u Hrvatsku Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu kao glavni nakladnik kani pretiskati, objaviti latinski tekst, hrvatski i engleski prijevod uz popratne članke Darka Novakovića, Mirka Tomasovića i fra Gabrijela Hrvatina Jurišića. »Producent« je dr. Josip Stipanov iz Sveučilišne, a ja sam časnik za vezu. Teškoća je u tome, što je brat Hrvatini u Sinju (a malo se otišao kupati u Zaoštrog), Darko je u Londonu, Josip je načas skoknuo do svojega zavičajnog otoka, a samo je Mirko udilj u Zagrebu, dok »fugit irreparabile tempus«, te sam svaki čas uz brzoglas. Urednika edicije Josipa Bratulića lovim po istarskoj županiji i kvarnerskim otocima, vidim preko dalekovidnice da je u Karlovcu, pa opet u Moslavini, a papa dohodi početkom rujna. U potragu za tekstovima i rokovima uključuju se subraća, majke i supruge traženika, posredničke uloge pružaju inženjeri iz londonskog predstavništva tvrtke INA, dok se dr. Stipanov nije oglasio brzoglasom: »Sve je u redu, sve je pod kontrolom.« Bumo vid'li.

Prijeđimo od struke na beletristiku. U zbirci pjesama Jakše Fiamenga *Kutija Gaja Utija* (Solin, 1994.) pozornost mi privlači naslov *More, more* (str. 38) i kitica mu treća:

*I tako, uvijek za mjeru sna iskusniji,
uživasmo što nam je povijest namijenila
o, more homerovsko, more Marulovo
što bujaš, što se neprestano udvajaš
i činiš da ti se spuštamo s terasa
i primamo tvoju vjeru, glazbu odraza*

Zamjećujem da je Jakša, valjda Marulovim migom, opjevao *Suzanin vrt* (str. 60), te u *Proljetnim karminama* (Split, 1990.–91.) tužno kronikalno zapisao:

*Te su godine u našem gradu umirali pjesnici
kao da to nije ništa, kao da su se hitnuli
kamenom preko svih močvara, preko zidova
Opraštao se od njih ovaj surovi fin de siècle
Marul ih je primao u svoje jazikoslovlje*
(str. 86)

U bilješci uz tu pjesmu aktor napominje: »Spomenutih godina u Splitu su umrli pjesnici (abecednim redom) T. Bebić, S. Benzon, T. P. Marović, M. Popadić i M. Raos. Vjerojatno slučajno?« Dana 22. travnja 1991. izdahnuo je Tonči Petrasov Marović, pjesnik Marulova kova i »jazikoslovlja«. Upravo na »Juditin« dan.

Vidim da će Ljetopis VII., IX. 94. obasizati više od svekolika Ljetopisa I. Obveza je i odgovornosti previše. »Slobodan sam Vas izvijestiti da više nisam u stanju voditi Okrugli stol o Marku Maruliću, koji se u Vašoj organizaciji održava svakog travnja od 1991. Vrijeme je da taj posao i skrb oko njega preuzmu mlađi kolege. Lijepo Vas molim da ovaj moj prijedlog uvažite. Zahvaljujem na dosadašnjoj suradnji i srdačno pozdravljam.« To sam Književnom krugu napisao 16. kolovoza 1994., a Kolegij Književnog kruga je molbu mi uvažio na sastanku tijekom rujna.

Što tijekom rujna javljaju dopisnici i pišu novine. Najaktivniji je Charles Béné Benić, koji mi 8. rujna sadržajnu omotnicu šalje, jer u njoj imade više stvari spomena vrijednih. Dobio je mikrofilm češkog prijevoda *Institucije*, o kojem smo netom govorili. Djelomičan je prijevod V. knjige *Institucije*, dakle ne cijelog Marulova djela; riječ je o pet poglavlja V. knjige, posvećenih strpljenju (*patientia*) s primjerima svetaca i svetica. No, profesor Béné uočava da je Lomnický naslov prijevoda »posudio« iz pohvalna epigrama Jeronima Macarellia (kojeg Lomnický piše Maracelli) *Instituciji*, tj. iz prvog dvostiha:

*Marulus hic profert sanctorum exempla virorum
Per quae iter in coelum cuique patere queas.*

Iter in coelum Lomnický je preveo *Cesta do Nebe*.

Poslao mi je g. Benić i fotokopiju pisma oca Alvara Huerga, stručnjaka za Luisa de Granada, profesora Katoličkog sveučilišta u Puerto Ricu. Iz pisma doznajem da je Luis de Granada prvi put uključio svoj španjolski prijevod Marulićeve *Carmen de doctrina* u *Memorial de la vida cristiana* g. 1565., te da je taj španjolski pobožni pisac jamačno čitao *Instituciju*.

Institut za povijest Reformacije Sveučilišta u Ženevi naručio kod nakladnika Sabrana djela Marka Marulića. Znakovito, a ja mislim na poticaj prof. Bénéa. One moje pobožne želje iz prvih ljetopisa tijekom se vremena ostvaruju, tj. Marulić se sve više internacionalizira.

¶ **Předmluva.**

lové / a nassi milé Vlasti. Gještě Země vstručny
 Zhaubcové / ráčili gste mnohé přistoty přerušiti / n s
 Jeho Milosti Panem Panem Jaroslavem Boritau z
 Martinic a na Smečné / x. n také s Panem Filipem /
 Jeho Milosti Gnsatšké Sekretárem / z Kancellare Gještě / že skoro
 pro lítost nemohu toho psáti a gmentovati a připomínati /
 z wnsoka wnhozeni býti: Což gest netoliko nám Gjechům /
 ale téměř wssemu Swětu již známé a rozhlášené /
 tak že:

Patientia Inimice, Trpělivost Krivdy.

Patientia Damni, Trpělivost Škody.

Patientia egrotationis, Trpělivost Nemocy.

Patientia Martyrii, Trpělivost Mučednictwí.

Wšeccko se to mužena Wassy milost Applikowati a
 hoditi, a wnhoborné tressiti. Nebo galkau křivodu
 gste ráčili trpěti / galkau škodu na swých
 Panstwach ráčili gste n na poddanných wzhnti /
 galka bolest a nemoc od aurazu z tak wnhozeni
 wnsokého, snáseti / a galk od Mučednictwí blizko
 býti / toho mi wnpřati, wnpřawiti, a žijsti naten
 čas možné neni. Nebo gegich zlá wůle byla
 oprawdowau wraždau / a Wassy milosti Trpělivosti
 oprawdowým Mučednictwím. Alle

Zračna luka Pleso, 11. rujna 1994., 19h 11' : »I vi, žrtve rata: ranjenici, siročad, udovice, prognanici, izbjeglice, ostanite vjerni Kristu patniku. Gotovo prije 500 godina, Marko Marulić, otac hrvatske književnosti, u prilikama sličnim današnjima, izrazio je užas vjernika pred tolikim patnjama koje su morali podnositi. Obraćajući se Bogu vapio je:

Tebi vapijemo tužeći u plaču

ali je potom nastavio s kršćanskom nadom:

*Ako s nami stati budeš, Gospodine,
hoće se odrvati narod ki sad gine.*

I vi, Hrvati koji danas živite, možete računati na snagu koja dolazi od vjere.« (Vjesnik, Govor Svetog Oca prigodom svečanog ispraćaja u zagrebačkoj zračnoj luci, ponedjeljak, 12. rujna 1994., str. 7). Kad sam u televizijskom prijenosu čuo taj citat iz *Molitve suprotiva Turkom* (57. i 70.–71. stih), zavapio sam i ja: »Veličanstveno!«. Nije prošlo ni 60 sekundi, kad su me počeli zvati telefoni: »Znaš li da je Papa citirao Marulića?« U slijedećem broju *Glasa Koncila* (br. 38, Zagreb, 18. rujna, str. 15) vidim da je taj Papin govor tiskan s neugodnom grješkom: »Gotovo 300 godina, Marko Marulić...«

U isti čas hvatam brzoglas, i napokon je na žici g. urednik, kojemu priopćujem o kakvom je propustu riječ. On je puno smireniji od mene i obećaje ispravak u dojučerem broju. Obećanje ispunja: »U Glasu Koncila br. 38, od 18. rujna, na stranici 15, u tekstu Papina oprostajnog govora u zračnoj luci, pod međunaslovom *Poruka Oca hrvatske književnosti žrtvama rata* drugi odjeljak treba počinjati riječima: 'Gotovo 500 godina...'« (*Glas Koncila*, br. 39, Zagreb 25. rujna, str. 9). Gospodine uredniče, drugi odjeljak treba počinjati riječima: »Gotovo prije 500 godina...« Opet grješka, pa ima li smisla zamoliti da se i ona ispravi, budući da se nazire pogibelj nove grješke. Mislím samo: ipak se takvi propusti u katoličkom tjedniku ne bi smjeli događati. Papini su govori dokumenti Crkve, na stanovit način sveti tekstovi, a *Glas Koncila* nije tjednik početnik. Netko će možda za sto godina, proučavajući Papine govore pri pohodu Hrvatskoj, pomisliti da je Ivan Pavao II. pobrkao povijesne nadnevke. Novine kao novine, imaju 101 opravdanje, pa odustajem od prosvjeda. Važnije mi je što je nakon 500 godina jedan papa odgovorio, recimo tako, na Marulićevu *Poslanicu Papi Hadrijanu VI.* i pritekao upomoć hrvatskom puku, koji je to oćutio i uzvratio zahvalnošću na neponovljiv način. Popisu svetaca, koji su citirali Marulića (Ignacije Loyola, Franjo Ksaverski, Franjo Saleški, Toma Morus, Filip Howard), crpli iz njegovih tekstova, nadodajem još jednog, budućega: Papu Ivana Pavla II.

Sredinom mjeseca rujna kao po dogovoru zovu me na sastanke gradska poglavarstva iz Zagreba (Marulov spomenik) i Splita (Marulov dom). Zagrebački dogradonačelnik mr. Božo Biškupić veli mi da je potrebno da neko društvo ili institucija podupre moj prijedlog i da se službeno obrati Poglavarstvu. Nazvao sam ljubaznog Nedjeljka Fabria, predsjednika Društva hrvatskih književnika, koji

je s oduševljenjem pristao da DKH bude podnositeljem prijedloga (vidi Prilog 1). Svaka čast: tri dana poslije nego što je prijedlog bio upućen, evo odgovora direktora gradskog zavoda za zaštitu i obnovu spomenika kulture i prirode, ing. Venčeslava Lončarića: »U svezi prijedloga Društva hrvatskih književnika o podizanju spomenika Marku Maruliću na istoimenom trgu *zelene potkove* u Zagrebu, suglasni smo sudjelovati u izradi natječajnog programa i raspisu javnog natječaja za skulptorsko rješenje.« Počelo je, počelo.

»Pozivamo Vas da budete nazočni sastanku inicijativnog odbora za ustanovljenje Marulova doma. Sastanak će se održati u petak 23. rujna... Član Poglavarstva magistar Petar Krolo.« I tako ću opet u Split na raspravu o vrućoj temi, jer se oko lokacije Marulova doma vode prepirke i raspre, a i broj im se umnožava. A još ništa nije odlučeno ni pravno potkrijepljeno. Frano Baras u *Slobodnoj Dalmaciji* (16. rujna, str. 8, u splitskoj kronici) predlaže da se Dom smjesti u zgradu Stare bolnice. I na uređenom sastanku u Splitu bilo je oko lokacije dosta spora, pa i novih destinacija (barutana vojarne na Gripana kao privremeno rješenje). Ja sam opetovao već stare i čitateljima Ljetopisa poznate molbe: studijski prostor u prvoj fazi, odmah započeti s radom, natječajem izabrati troje mladih stručnjaka i pristupiti poslu prema programu, koji sam podastro. Ostaviti načas optimalni smještaj, izbjegnuti da se preko Marulova doma rješavaju druge prostorne nevolje, stvoriti bazu podataka i onda postupno ostvariti dostojanstven projekt kakav najveći Splitsanin, prvi klasik hrvatske književnosti i europski humanist zaslužuje. Dvojbe su ostale, napetosti također. U sutrašnjoj *Slobodnoj Dalmaciji* (24. rujna 1994., str. 47) Jakša Fiamengo je vjerno prenio tijekom sastanka u Poglavarstvu, i sam sudionik rasprave. Na sastanku sam izvijestio gospodu kolege o nakani zagrebačkog Poglavarstva da podigne Marulu spomenik u Zagrebu, što je sve razveselilo, a predstavnik vrijednog Društva prijatelja kulturne baštine u Splitu »na licu mjesta« je izjavio da će Društvo svojim sredstvima omogućiti izradbu postamenta budućeg spomenika. Ugodno sam bio iznenađen.

Inoslav Bešker ima u *Večernjem listu* (30. IX., 1994., str. 8) rubriku, kolumnu *Bujice i mostovi*. Ovaj put joj je podnaslov ili naslov *Šešelj već mrtav?* Povod je komentara četnički vojvoda Vojislav Šešelj, a elokventni Inoslav naglasuje znanu tezu da su obraćenici, neofiti »ekstremisti«. U retoričkoj razradbi teze omaknulo mu se da je i Marulić »bivši kurviš«, iz čega zaključujem da vjeruje u onu davno opovrgnutu pripovijest o Marulićevoj noćnoj pustolovini s Papalićem.

Kritički ju je opovrgnuo već 1846. Luka Svilović u zadarskoj *La Dalmazia*, dokazujući da se ta krvava ljubavna zgoda ne može pripisati Maruliću i zbog toga što je vremenski datirana najranije oko g. 1600., a tada bi i Marko, i njegov prijatelj, da su i poživjeli, imali najmanje 150 godina vijeka! Uzalud, evo i do današnjeg dana neki vjeruju u vjerodostojnost Constatinieve konstrukcije iz 1732., koju je on naslovio *Castigo dell'impudicizia*. Osamnaesto, »galantno« stoljeće bilo je sklono takvim literarnim predlošcima, a i devetnaesto, »romaneskno«, ali danas nema nikakve svrhe Marulića kititi legendama.

X. 94.

Pisma prof. Bénéa od 29. kolovoza (iz Meylana) i iz Londona (od 19. listopada). U British Library g. Benić pregledava bilješke Henrika VIII. na primjerku Marulićeva *Evangelistara*, a pronalazi još jedan primjerak iste knjige s mnogo više bilježaka. Pita se tko je ispisao te bilješke. Možda sveti Toma Morus.

Pisma Bratislava Lučina iz Splita. U onomu od 3. listopada stavlja mi ljubazno na korištenje podatak, da je Antun Milovan u čakavskoj zbirci *Ure na placi* (Pula, 1994.) posvetio jedan sonet Maruliću. Javlja mi također da ga pohodio don Mladen Parlov, koji je na studiju Teologije duhovnosti na Institutu za duhovnost Papinske Gregorijane u Rimu ove godine obranio magisterij *Il mistero di Cristo come modello della vita cristiana secondo Marko Marulić (1450–1524)*, koji će unaprijediti u doktorat, na čemu sad radi. Tako valja. U pismu od 14. listopada pozivlje me na predstavljanje Marulićeve *Poslanice papi Hadrijanu VI.* u Splitu, što prihvaćam. Tih dana (12. X.) razgovaram s gradskim dužnosnicima u Zagrebu o Marulovu spomeniku. Pismeno sam im prenio ponudu g. Ante Sapunara o pripravnosti splitskog Društva prijatelja kulturne baštine da sudjeluje svojim sredstvima pri podizanju spomenika.

Počela je akademska godina, a mi se od pamtivijeka na Odsjeku za komparativnu književnost sastajemo sa studentima prvoga listopadskog ponedjeljka, koji ove godine pada 3. dana tog mjeseca. Studentica Ivana Radić donosi mi papirić s popisom Marulovih djela u Sveučilišnoj knjižnici u Pisi, gdje je radila tijekom ljeta. Zamolio sam je za taj popis, te, zahvaljujući njezinoj ljubaznosti, doznajem: *Institucija* iz g. 1577. (to je ono Foulerovo izdanje, koje je, evidentno, tiskano u velikoj nakladi, pa ga često surećemo); talijanski prijevod dijaloškog spisa o Herkulu (*Dialogo di Marco Marullo delle eccellenti virtù et maravigliosi fatti di Hercole*, In Vinegia, MDXLIX); *Institucija* iz g. 1506. Nagovorit ću se, bogme, ove godine o Marulu, jer studentima treće i četvrte godine komparatistike predajem izborni kolegij *Hrvatska humanistička poezija*, a kanim četvrtinu termina Marku namijeniti, a studentima Hrvatskih studija (*Croaticum*) monografski kolegij *Marko Marulić*. Za prvi se prijavilo 40–tak slušatelja, desetak preko predviđenog broja, a za drugi kolegij 176.

Počela je ne samo akademska godina, nego i sportska sezona. Ja sam potpuno pripravan i za praćenje sportskih događaja, osobito kad naši igraju u kakvu europskom natjecanju. Pratim sportski tisak, dnevni i tjedni, Televiziju, Radio Cibonu. *Zagreb Badel 1862.* sjajno je započeo natjecanje za europsku krunu. Pobijedio je Halmstadu tamošnje dečke s rezultatom 23:29. Što je motiv da se bavim tom »profanom« temom?

MARKO, TI SE PITAŠ: »ŠTO JA IMAM S TIME?«
SLAVLJE BI U DOMU KOM JE »MARUL« IME.

»Nakon utakmice, radost su zagrebački rukometaši podijelili s našim iseljenicima u Hrvatskom klubu Marko Marulić u Halmstadu.« (*Sportske novosti*, Zagreb, 18. listopada 1994., str. 9). To je već drugi klub naših iseljenika, što znam, imenovan po ocu hrvatske književnosti.

Počinju manifestacije *Knjiga Mediterana* i to *Večernji list* najavljuje viješću *Tripit Marulić* (24. X. 1994., str. 31). Vidim da se najavljuje divot–izdanje Marulićeve *Poslanice Hadrijanu VI.* Još ga nemam u rukama, ali po sretnu običaju, knjiga iz knjigovežnice stiže dan prije svečana predstavljanja u palači Milesi u Splitu (28. listopada). Sastoji se od vrlo dobro izvedenog pretiska (Krebeg offset, Zagreb) te knjižice u kojoj je latinski izvornik i hrvatski prijevod V. Gortana i V. Gliga (redigirao ih je Darko Novaković), proslov nadbiskupa Ante Jurića (na latinskom i hrvatskom), popratni članci Gabrijela Jurišića, Mirka Tomasovića i Darka Novakovića (na hrvatskom i engleskom). I pretisak s otmjenim koricama i knjižica smješteni su u primjerenu kutiju, te nema druge, to je divot–izdanje, »tiskano u povodu dolaska pape Ivana Pavla Drugog u Hrvatsku, dana 10. i 11. rujna 1994. Tiskano u 1000 primjeraka, od kojih su 333 označena brojevima. Prvi je primjerak namijenjen Svetom Ocu papi.« Odlučeno je da se taj primjerak uruči Papi prigodom audijencije monsignora Jurića u studenom. Urednik edicije je Josip Bratulić, grafičko oblikovanje dao je on i Boris Kren. Na predstavljanju okupila se jaka momčad: o. nadbiskup, fra Gabrijel, a od svjetovnjaka Josip Bratulić, Josip Stipanov, Mirko Tomasović, dok je ulomke u hrvatskom prijevodu čitao glumac Trpimir Jurkić. *Slobodna Dalmacija* (30. X., str. 27) o tome je opširno izvijestila (J. Fiamengo). Iz *Večernjeg lista* (29. X., str. 53) doznajem da na Festivalu Teatra ITD nastupa i družina iz Berlina *Marul, kazališna scena na hrvatskom jeziku*.

Još smo na Knjizi Mediterana, gdje je predstavljena i knjiga Nikice Kolumbića *Po običaju začinjavac* u nakladi Književnog kruga (Split, 1994.). Naslov je, dakako, preuzet iz Marulićeva proslova *Juditi*, i ta slavna formulacija lijepo odgovara predmetu knjige (*Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti*). Dostatno se ne bavim srednjovjekovljem, pa iz Nikićinih rasprava doznajem štošta. U Tkonskom zborniku nalazi se osmeračka pjesma *Molitva protiv Turaka*, nastala polovinom XV. stoljeća, prethodnica Marulovoj *Molitvi suprotiva Turkom*, o čemu se na temelju komparativne analize govori na str. 79–83 knjige. Inače, diljem djela prof. Kolumbić višeputno ističe »Marulićevo dobro poznavanje hrvatskih srednjovjekovnih začinjavačkih tvorevina« (str. 206) Marulićeva hrvatska poezija ne taji svoju vezu s domaćim korijenima, pače su oni važan konstituens cijeloga mu opusa, pa uistinu valja na njima insistirati i proučavati ih.

Posljednjeg dana Knjige Mediterana 31. listopada predstavlja se novi svezak (XIII.) Sabranih djela Marka Marulića, a to je u našem kontekstu najveća moguća svečanost: Marko Marulić, *Dijaloški i dramski tekstovi*, priredio i popratio bilješkama Nikica Kolumbić, rječnik sastavio Milan Moguš, Književni krug, Split, 1994. U predgovoru su dvije opširne studije: N. Kolumbić, *Marulićevi dijaloški i dramski tekstovi*, D. Šimundža, *Teološki pristup Marulićevim »Dijaloškim i dramskim tekstovima«*. I ovaj put su se »promociji« odazvali uglednici (B. Glavičić, M. Moguš, Drago Šimundža), koji su govorili o Kolumbićevo dobro obavljenom poslu. Prireditelj je, naime, na šezdesetak stranica analizirao i opisao svoj izbor, interpretirajući povrh toga dramske sastojke u Marulićevo pjesničkom postupku, te još uvijek postojeće pitanje auktorstva pojedinih hrvatskih tekstova. Uvrstio je 10 Marulićevih dijaloških tekstova i jedan dramski (*Prikazan'je historije svetoga*

Panucija) i u *Dodatku* još četiri, dva od njih već uvrštena u *Pisni razlike*, u drugi svezak Sabranih djela (*Svarh Muke Isukarstove, Anka Satira*), te *Plač duše ka e u pakal osujena* iz *Lucićeva Vrtla* i *Od Muke Isukarstove i odgovor* iz tzv. Osorsko-hvarske pjesmarice (g. 1533.). Potonja se pjesma ovdje objavljuje prvi put, prema tekstu te pjesmarice. Marulologe će posebno obradovati i još jedna, važnija, inovacija. Prireditelj je utvrdio da je pjesma *Karstjanin Isukarsta propetoga gledajući pita* samoprepjev slavne Marulove latinske *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce*. Taj se latinski tekst »gotovo doslovce podudara s hrvatskim tekstom (4 zadnja latinska stiha ne nalazimo u ovoj hrvatskoj verziji ...)« (str. 55). Istina, on je djelomično unesen u Marulićevu pjesmu (njevzina prva 82 stiha), a djelomično nadopjevan (83-114. stih). Marulić je, dakle, tim samoprepjevom otpočeo niz hrvatskih prepjeva (Mihovil Vrančić, XVI. stoljeće; Andrija Vitaljić, 1703.; Ivan Dražić, 1713.; Veljko Gortan, 1969.) te nadasve raširene Marulićeve pjesme, prevedene osim na hrvatski, na talijanski, francuski (desetak puta), španjolski, češki, slovenski, engleski, kako nam je to dokumentirao Charles Béné u knjizi *Sudbina jedne pjesme* (Zagreb–Split, 1994.). Nema dvojbe da je to samoprepjev, što je još jedan pokazatelj suodnosa Marulićeve latinske i hrvatske poezije i njegove poetički plodne višejezičnosti, samo se možemo domišljati koja je verzija vremenski prethodila. Držim da je hrvatski tekst nastao ranije, a latinska heksametersko–pentameterska obradba kasnije, humanistički oblikovana. Hrvatska verzija upućuje na Marulićevo stihotvorstvo prije *Judite* (po jeziku i načinu rimovanja):

Christianus: *Summe Deus, quare mortales induis artus
Et Terras coeli lapsus ab arce colis?*

Christus: *Ut terrenus homo per me, quem torserat error,
Ad coelum recta disceret ire via.
Carmen, 1–4*

Karstjanin: *O višnji Bože moj, zač se hti uputit
ter po zemlji ovoj s nebes sašad hodit?*

Isukarst: *Da človik zemaljski kî biše zabludil
hodit u stan rajski bude se naučil.
Karstjanin, 1–4*

Kršćanin: *Višnji bože, zašto si uzeo na sebe smrtno tijelo i zašto, spu-
stivši se s nebeskih dvora, živiš na zemlji?*

Krist: *Zato da bi zemaljski čovjek, kojega je zavela bludnja, preko
mene naučio da ravnim putem ide do neba.*

(prijevod V. Gortana, *Hrvatski latinisti I*)

Očevidan je, kako možemo ustanoviti iz donesena citata, paralelizam u svim elementima prijenosa, koji je doslovan i u broju stihova. Indikativno je da je Andrija Vitaljić, barokno raspjevan, za prepjev tih dvaju Marulićevih dvostiha, upotrijebio pet sestina, trideset stihova, da bi *Razgovor meu Isukarstom na Križu i meu Karstjaninom* bio »virno prinesen.«

Dobio sam *Bartol Kašić, Zbornik radova o životu i djelu*, Izdanja Hrvatskog filološkog društva, sv. 5., izdavači Općina Pag, HFD Zadar, Zadar listopada 1994., odgovorni urednik Nikica Kolumbić. Malo je zbornik zakasnio, jer je znanstveni skup u povodu 340. obljetnice Kašićeve smrti održan u travnju 1991., ali nije ni čudo, uvažimo li sve nevolje što ih je Zadar imao tijekom razaranja i pustošenja Hrvatske. Naprotiv, možemo se diviti upornosti koja je uložena u tiskanje ovog zbornika, koji uz to grafički i likovno uzorno izgleda. Svaka čast! U Kašićevu zborniku nahode se dva priloga što dotiču Marulića: Ljerka Schiffler, *Bartol Kašić i filozofsko-teološko nasljeđe* (passim), Mirko Tomasović, *Kempenac–Marulić–Kašić*. To sam svoje putovanje u Zadar–Pag–Zadar–Split »opisao« u Ljetopisu III., IV. 91., a prilog objavio u *Colloquia Maruliana I*. No, da i doživim »premnogaja ljeta«, ne bih mogao izbrisati iz pameti put preko okupiranih Plitvica i Gračaca s Rašetinim tenkovima i Martićevim »specijalcima« u ubavu krajoliku, doček predsjednika Tuđmana u Pagu, pa vijest o smrti prijatelja Tonča Marovića, njegov sprovod u Mravincima. Kroz te slike sjećam se i strijepnja i nada iz proljeća 1991., kada sam u Splitu u tronutoj atmosferi otvorio prvi Okrugli stol o Marku Maruliću 24. travnja u palači Milesi, iz kojeg su proistekla *Colloquia Maruliana* i štošta drugo u marulologiji. Naglasio sam da će se Okrugli stol održavati svake godine na 22. travnja, na rođendan *Judite*, a spominjem se i dobronamjerne primjedbe jednoga Marulova sugrađanina: »Ovo ti je prvi i zadnji Okrugli sto' o Marulu.« Dobacio sam mu: »Djelomično točno, prvi jest, a bit će ih još najmanje deset.« Polovina od tog broja već je održana. Zabludjeh malo, pa stavimo točku na listopadsku kroniku.

XI. 94.

Središnji događaj u ovom mjesecu bivaju rimski Marulićevi dani. Cio mi mjesec bio u njihovu znaku: ili se za njih pripremah, ili sređivah dojmove i poslove nakon njih. Već 18. listopada primio sam telefax od rektora Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima iz Rima prof. theol. monsignorea dr. Antona Benvina program Marulićevih dana u vječnom gradu i što je meni raditi. Monsignore na tom zadatku djeluje već od ožujka, tražeći »saveznike« u institucionalnim, crkvenim i diplomatskim krugovima. Tijekom ljeta imali smo lijep broj brzoglasnih dogovora, i sve je usklađeno. Rektor je zamislio sadržajan način kako da Marka Marulića predstavi Rimu po horizontali i vertikalni: hrvatskoj koloniji, sveučilišnoj eliti i crkvenim velikodostojnicima »par excellence«. Subota, 12. studenoga podvečer: putujem u Rim zrakoplovom preko Splita, noseći slatki teret, a nije mi teško što sam trhonoša: 4 primjerka divot–izdanja Marulove *Poslanice Hadrijanu VI.*, posebno izrađena, od kojih jedan primjerak ima izravnu posvetu papi i malo je čudo knjiškog umijeća. U Splitu mi se pridružuje Branko Glavičić. Na Fiumicinu nas čekaju predstavnici hrvatskog veleposlanstva, prva tajnica Vesna Terzić »zadužena« je za nas te nas službenim samovozom vodi u hotel, gdje nahodimo i Charlesa Bénéa. Zahvaljujući ljubaznosti našeg veleposlanstva, izbor hotela je

idealan: uz Tiber, u blizini Augustova hrama, a Zavod sv. Jeronima nam je »prek'puta«. U Zavodu smo »kao doma«, goste nas i paze, ali i propisuju egzaktan program.

U nedjelju popodne, 13. studenoga u crkvi Zavoda, najprije kraća predavanja o Maruliću za naš puk, a onda euharistijsko slavlje, koje predvodi mons. Ante Jurić, nadbiskup splitsko-makarski. U ponedjeljak udarna trojka (Béné, Glavičić, Tomasović), praćena mons. Benvinom, odlazi u radni posjet Nacionalnoj biblioteci (Biblioteca nazionale centrale »Vittorio Emanuele«), gdje pregledavamo rukopis (Sig. 2651, Manoscritti Gesuitici 522) Marulićeva latinskog djela *Repertorium* (»*Multa et uaria ex diuersis auctoribus, quae maxime imitatione digna uidebantur in hoc opere reponenda*«). Popodne smo u gostima kod fra Petra Runje u rezidenciji poglavara trećoredaca nalazećoj se na svjetskoj lokaciji, Fori imperiali, rimskom Forumu, koji nam ljubazno ustupa svoje bilješke o nekim nepoznatim izdanjima Marulićeve *Institucije* i *Evangelistara*. Sutradan ujutro, odšetismo do Vatikanske biblioteke, gdje radi i stoji nam na usluzi o. Tomislav Mrkonjić. Bilježimo neka rjeđa Marulićeva izdanja i razgledavamo ih u strogo nadziranoj čitaonici.

Popodne, 15. studenoga 1994., u 17,30h: Celebrazione Accademica in onore di Marco Marulo laico teologo e scrittore croato trilingue (1450–1524), Aula Magna, Pontificia università Gregoriana, Roma – Piazza della Pilota, 4. Govore Charles Béné, M. Tomasović, Jesús López-Gay (Gregoriana), Branimir Glavičić, Anton Benvin; predsjedka »rettore magnifico« Gregoriana Giuseppe Pittau, vodi skup njegov kolega naše gore list Ivan Fuček; Nenad Cambi u ime Književnog kruga svečano uručuje Sabrana djela Marka Marulića Gregoriani; dečki iz Papinskog hrvatskog zavoda između pojedinih referata pjevaju, krasnoslove *Carmen de doctrina* i Marulovu *Molitvu suprotiva Turkom*, potonju u mekoj čakavštini, malo na brački način (don Tonči Matulić); don Mladen Parlov je neka vrsta ceremonijara, prati referente do malo uzdignutog podija, odakle vidite vrlo dobro ispunjenu dvoranu, svećenike, biskupe, nadbiskupe, diplomate, redovnike i redovnice, studente i studentice, poznate hrvatske znanstvenike na radu u Rimu, Hrvate i Hrvatice raznih staleža, koji »navijaju« da manifestacija uspije — sve u čast Marulića, »splitskog začinjavca.« Počeli u 17^h30, završili u 19^h, koliko je predviđeno da Aula Magna bude na usluzi ambicioznim Hrvatima. Pitam glavnog »krivca« dr. Benvina: »Jeste li zadovoljni?« Jest, zadovoljan je, prima prve čestitke, uglednici su, kaže, oduševljeni, te nas pozivlje na večeru, na kojoj je i isusovačka elita (hrvatsko-nizozemsko-katalonska). Brilljira Charles Béné, neiscrpne radne energije i društenosti. On je zatražio audijenciju kod oca Cottiera, papina teologa: »Je travaille depuis mon doctorat sur l'humanisme européen et actuellement sur cet humanist croate véritable guide spirituel de l'Occident que fut Marcus Marulus de Split.« Zatražio i dobio, te se već nazire mogućnost održavanja velikog skupa na istom mjestu, posvećena Marku Maruliću, u sklopu obilježavanja prijelaza XX. stoljeća u XXI.

Primanje kod Svetog Oca 17. studenog 1994. U sredini: papa Ivan Pavao II. S Papine desne strane msgr. Ante Jurić, nadbiskup splitsko-makarski. S Papine lijeve strane: sudionici simpozija o Marku Maruliću na Gregoriani — prof. dr. Branimir Glavičić, prof. dr. Charles Béné, msgr. dr. Anton Benvin, prof. dr. Mirko Tomasović, prof. dr. Ivan Fuček.

Papa Ivan Pavao II. u Zagrebu: Ovaj moj put želio je biti hodočašće mira i zajedništva. Mir je želja koju ponavljam u trenutku povratka u Rim. Bog blagoslovio Hrvatsku!

U zamisli mons. Benvina postojala je još jedna težnja, prema onoj »biti u Rimu, a ne vidjeti...« U četvrtak, 17. listopada, prima nas u privatnu audijenciju Sveti Otac, a naš je Vergilije nadbiskup Jurić. Audijencija je urečena u 12 sati, a mi smo u Vatikanu znatno prije, jer nas mons. Eterović domaćinski provodi vatikanskim znamenitim dvorima, prima nas i njegov »šef« mons. Sodano. Sve u slavu Marulovu! Prva rečenica, znak prepoznavanja, koju je izgovorio Papa, pošto nas je mons. Jurić skupno predstavio, bila je po prilici: »Gospoda su sa skupa o Maruliću na Gregoriani.« Bili smo polaskani i zahvalni splitskom nadbiskupu na »promidžbi« Marula i našeg skupa. Ivan Pavao II. vrlo srdačno je popratio predstavljanje svakoga od nas, izmijenivši pri tome koju rečenicu. Dok sam se kratko pozdravljao s njim, napomenuo je kako je Marulić bilingvalan pisac. Za nas je vrhunac »dijaloga« sa Svetim Ocem bio čas kad ga je u ime hrvatskih sudionika Branko Glavičić pozdravio ovim riječima:

SANCTE PATER, NOS PARTICIPES SYMPOSIUM DE MARCI MARULI SPALATENSIS MORIBUS ET OPERIBUS IN UNIVERSITATE GREGORIANA NUDIUS TERTIUS HABITI — DEVOTIS ANIMIS TE HUMILITER SALUTAMUS ATQUE PRO BENIGNITATE TUA AMICISSIMA ERGA PATRIAM NOSTRAM, CROATIAM MARTYREM, NUPER EXHIBITA GRATIAS TIBI AGIMUS MAXIMAS GRATIQUE SEMPER ERIMUS. VIVAS ET VALEAS IN DOMINO!

Tijekom audijencije predali smo Papi Sabrana djela Marka Marulića i svečani primjerak Marulićeve poslanice njegovu predšasniku Hadrijanu VI. Zadovoljni, počašćeni, zahvalni ravnatelju Hrvatskog zavoda sv. Jeronima i hrvatskim veleposlasticima pri Svetoj Stolici i Republici Italiji zbog brige i potpore, vratismo se, kolega Glavičić i ja, istim putem u zemlju svoju. Ja sam pokraj mnogih dojmova nosio i referat patra Lopez-Gaya za slijedeći svezak *Colloquia Maruliana* (IV.), te darke od ljubaznog mons. Benvina s molbom za suradnju u budućnosti »dok svjetlo Marulovo ne posadimo 'na svijećnjak, da svijetli svima u kući'«.

L'Osservatore Romano (Anno CXXXIV–N. 262,40.801, Città del Vaticano, lunedì–martedì 14–15 Novembre 1994 popratio je simpozij viješću *Incontro di studio sul teologo croato Marko Marulić*, u kojoj je u uvodu ukratko prikazan Marulićev književni rad sa stajališta uspjeha *Institucije* i *Evangelistara*. *Vjesnik* od 15. studenoga preko svojeg stalnog dopisnika iz Rima Inoslava Beškera izvješćuje (str. 19) o manifestacijama u Rimu preglednim i sadržajnim člankom, koji je izvor i članka J. Fiamenga u sutrašnjoj splitskoj *Slobodnoj Dalmaciji* (str. 19). Isti list u broju od 19. studenoga (str. 15 i 19) donosi agencijsku vijest (IKA, HINA) o prijemu kod pape, što čine i *Večernji list* (str. 52) i *Vjesnik* (str. 10) istog nadnevka. Možemo reći da je odjek bio primjeren u medijima, sve na diku Marulića, to više što je *Glas Koncila* u broju od 20. studenoga (str. 4) zabilježio skup u Hrvatskom zavodu sv. Jerolima, kojemu su »bili nazočni nadbiskup i metropolit splitsko–makarski mons. Ante Jurić, hrvatski veleposlanik pri Svetoj Stolici prof. Ive Livljanić, hrvatski veleposlanik pri talijanskoj državi akademik Davorin Rudolf, slovenski veleposlanik pri talijanskoj državi Štefan Falež, veleposlanik Republike

Bosne i Hercegovine pri talijanskoj državi prof. Vinko Kraljević.« To potpisuje N.P., a ja mislim da inicijali označavaju auktor Nedjeljka Pintarića, koji stanuje u Papinskom zavodu sv. Jerolima, a studira »mass–media« na Gregoriani. U istom broju *Glasa Koncila* i na istoj stranici članak s velikim slovima, *Aktuelni Marulić*, u kojem Danira Šećur opširno prikazuje predstavljanje Marulove Poslanice u Splitu 28. listopada. Broj *Glasa Koncila* od 27. studenoga na 1. i 4. stranici referira o manifestacijama u Rimu. U prvoj je stranici fotografija, snimak kad mons. Jurić pokazuje Papi pretisak Marulove Poslanice. Pisac tog članka je Martin Vidović, te zaključujem da je on auktor navedenog izvješća u *Osservatore Romano*, potpisana inicijalima M.V. Na četvrtoj je stranici *Skup o djelu Marka Marulića na Gregoriani*, a Nedjeljko Pintarić završuje svoj osvrt: »Svrha te svečanosti u čast Marka Marulića u Rimu, kao i one održane u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima, bila je prikazati ime, djelo i značenje Marka Marulića, kršćanskog laika i neutrudivog teološko–duhovnog pisca europskog i svjetskog značenja i postaviti ga na mjesto koje je svojim radom zaslužio. Prema izjavama mnogih nazočnih, Marulić svojim djelima zaslužuje skori međunarodni simpozij.« Da takav simpozij nije samo naša pobožna želja, ukazuje i to što je o. dominikanac, spomenuti papin teolog, Georges Cottier prilikom razgovora sa Charlesom Bénéom izjavio: »Dolazi mi ideja da organiziramo kongres o toj prestižnoj figuri na kojoj bi Sveti Otac održao govor.«

Tijekom boravka u Rimu upoznao sam don Mladena Parlova iz Splitske nadbiskupije, koji je, kako sam već zapisao, na Gregoriani magistrirao s marulološkom temom u lipnju 1994., te s njim dogovorio daljnju suradnju. Don Mladen, naime, studira duhovnost, a zanima ga kristološki aspekt u Marulićevoj literaturi, dakle ono što je do sada tek dodirnuto u istraživanjima. U kontaktima s fra Petrom Runjom doznah da Vatikanski kodeks (Cod. Vat. Lat., 11320. str. 52 v) bilježi i jedno izdanje *Institucije* iz g. 1508. (»impresit Venetiis presbiter Franciscus Lucensis), koje nije bilo poznato. Fra Petar mi skreće pozornost da je dominikanski teolog Serafino Razzi u svoje djelo *Giardino d'esempi overo Fiori delle vite de' Santi, scritte in lingua volgare del R.P.M. Serafino Razzi* (In Brescia, Appresso Pietro Maria Marcetti, MDCVII.) uvrstio i primjere iz Marulićevih knjiga. Marulića štoviše taj čuveni auktor spominje u predgovoru dva puta. Vatikanska knjižnica posjeduje zamjeran broj izdanja oca hrvatske književnosti, što sam ustanovio na prvi pogled, listajući po njezinim katalozima: *Institucija* (1513., 1540., 1577., 1585., 1586.), *Evangelistar* (1516., 1529., 1545., 1596.), talijanski prijevod *De humilitate et gloria Christi* (1596.) i *Dijaloga o slavi Herkulovoj* (1549.), *Juditu* (1869., 1950.), *Davidias* (1954., 1957., 1974.). Ima i dva primjerka *Epistola Domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI. Pontificem Maximum de calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem* (Romae, 1522.), a od sada će Vatikanska knjižnica imati i reprint te poslanice, te Sabrana djela Marka Marulića »ad usum« mnogobrojnih znanstvenika, istraživatelja, studenata, koji svako-dnevno hrle u to zdanje, kako sam se sâm uvjerio po punoj čitaonici, dohodeći s raznih strana svijeta. Sreća je što u toj knjižnici također imamo svojeg »poklisara« o. Tomislava Mrkonjića, koji

namjernicima iz Hrvatske olakšava vrlo strogu proceduru ulaska i snalaženja u prostoru.

Tijekom ovoga mjeseca bilo je još »marulositnica«. U pismu od 10. XI. neumorni g. Franz Leschinkohl mi javlja da mu je ravnateljica Gutenbergova muzeja čvrsto obećala organizaciju Marulićeve izložbe u Mainzu.

Charles Béné mi je 25. studenoga uputio pismo, sretan zbog uspjeha Marulovih dana u Rimu, uz koje sam našao i njegovu recenziju II. sveska *Colloquia Maruliana*, objavljenu u uvaženom periodiku *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, tome 56. (Genève, 1994.), gdje na dvije stranice (831–832) prikazuje ne sam taj svezak, nego u kratkom, sažetom uvodu upozoruje svjetske znanstvenike na važnost proučavanja hrvatskog humanista.

Prijatelj hrvatske književnosti iz Lugana Dubravko Pušek bio mi je ponudio da u njegovoj ediciji *Quaderni di letteratura croata* objavim kakav svoj tekst. Ja izabrah neku vrstu leksikonskog eseja o Marku Maruliću, e da bi to štivo poslužilo kao orijentacija i obavijest onima, što se u inozemstvu zanimaju za hrvatskog humanista, te kao pozivnica na možebitne simpozije. Dubravko, koji mi je već pomogao u promidžbi Marula u Švicarskoj velikim člankom (»intervista«) u *Giornale del Popolo* (Lugano 26. gennaio 1989), preveo je moj tekst od tridesetak kartica na talijanski tijekom ljeta, i već u ranu jesen u odličnoj opremi s umetkom reproducirane naslovnice bibliofilskog izdanja *Institucije* (ANNO M.D. XIII. BASILEAE) tiskana je knjižica: M. T., *Marco Marulić Marulus*, Laghi di Plitvice, Lugano 1994, »questo quaderno di Mirko Tomasović, curato da Dubravko Pušek e da Adriano Pitschen, è stato stampato il giorno 30 ottobre 1994 in 200 esemplari.« Knjižica je poslana na razne adrese u Hrvatskoj i svijetu u Dubravkovoju distribuciji i u mojoj želji da posluži temeljnoj svrsi. Dubravko mi je dostavio nekoliko zahvalnica, od kojih je najsrdačnija Švicarske nacionalne biblioteke iz Berna. Naše knjižnice, primjerice, nisu registrirale primitak.

XII. 94.

Obavijest o toj knjižici s kratkim prikazom objavila je Marija Grgičević u *Večernjem listu* (8. prosinca 1994., str. 17), a Jakša Fiamengo u *Slobodnoj Dalmaciji* (23. prosinca 1994., str. 25). *Bolletino di studi latini* anno XXIV fascicolo II, Luglio–Dicembre 1994, Loffredo editore — Napoli, također na dvije stranice (708–709), prikazuje *Colloquia Maruliana*, II, III.

Što pišu dopisnici iz Njemačke i Francuske? Gospodin Franz Leschinkohl iz Mainza započinje novu »akciju«. Popisat će što o Maruliću donose njemački leksikoni i napraviti prilog za *Colloquia Maruliana* V. Fra Bono Vladislav Lekić, koji je doktorirao s tezom o Maruliću na Bogoslovnom fakultetu u Ljubljani, a tek dio disertacije objavio, priopćuje mi iz Münstera, gdje se sada nalazi, da čita marulološku literaturu. Ja ga nagovaram, na mig mons. Benvina, da disertaciju cjelovito tiska, jer nam nedostaju takvi, tj. teološki pristupi Marulovim djelima. On se čedno izjašnjuje da je pomalo bolestan, umoran, ostario, da mu nedostaje poznavanje novije literature, ali da će pokušati. Dodir s fra Bonom je pismen i

brzglasano, a vidim da je riječ o ugodnom gospodinu, a po onom što je objavio i o ozbiljnom znanstveniku, pa se nadam da ćemo dobiti još jednu specijalističku monografiju o Maruliću. Nakon podulje stanke čitam pismo dr. Lea Košute iz Pariza i u njemu nagovještaj da bi za Kongres o Maruliću u povodu velikih obljetnica 2000. i 2001. mogao odabrati temu kako je i zašto Marulić bio na popisima zabranjenih knjiga. Dr. Košuta zna mnogo iz povijesti i kulture europskog kontinenta i njegova hrvatskoga dijela, a o rečenoj temi jedini je stručnjak, pa ga molim da ne odustane od nakane.

Službeno sam izviješten da su se u Književnom krugu u Splitu dogovorili da umjesto mene Okrugli stol vodi g. Bratislav Lučin. Bila je to i moja želja, jer je od 1991. Braco pohvatao sve marulološke konce, napisao više ozbiljnih radova o Maruliću i uspješno vodi *Colloquia Maruliana*, a ja mu pomažem koliko mogu.

Opet jedna tužna vijest iz Splita. Umro je dr. Radovan Vidović u 70. godini života, sveučilišni profesor i bivši ravnatelj Naučne biblioteke u Splitu, urednik *Čakavske riči*. Poznao sam ga i cijenio. Dao je također prilog marulologiji člancima o Marulićevu prepjevu Dantea (*Mogućnosti*, 4/1956.) i o tzv. Verdianievu Zborniku (*Slobodna Dalmacija*, Split, 10. lipnja 1972.).

U tradicionalnoj anketi *Vjesnika* (30. prosinca) dr. Ivo Frangeš među najveće hrvatske kulturne događaje u 1994. uvršćuje: »Nadalje, sve što je na rimskoj Gregorijani izgovoreno o Marku Maruliću te predaja Marulićevih djela papi Ivanu Pavlu II.« Uistinu, bio je to važan događaj u ovostoljetnoj svjetskoj recepciji šjor Ivina miljenika.

Marulić 6/94. i članak fra Petra Runje: *Pisma Marka Marulića potvrđuju prije mu tiskana djela* (str. 1049–1052). Ovaj put fra Petar interpretira Marulićeva pisma, što ih je otkrio Miloš Milošević (*Colloquia Maruliana* I), tj. naznake po kojima je očividno da su *Institucija* i *Evangelistar* objavljeni prije g. 1506. ili 1507., tj. 1516. Evo još jednog uvjerljiva dokaza: »...*Institucija*, tiskana godine 1506. u Veneciji, kojoj na pročelju stoji Marulićeva posveta *Poštovanom u Kristu ocu Jerolimu Čipiku* (...) Ivan Ostojić donosi podatak da godine 1503. Jeronim Čipiko nije više bio arhidakon splitske crkve.« (str. 1050) Marulić ga u posveti, naime, oslovljava naddakonom, a Ivan Ostojić je našao u arhivu da je g. 1503. Jerolim Čipiko bivši naddakon, »quondam archidiaconus«. Ako je *Institucija* tiskana prvi put g. 1506., kako je Marulić mogao Čipiku pridavati dužnost, koju taj već tri godine nije obavljao. Bit će da je posveta prenesena iz starijih izdanja, zaključuje fra Petar, a ja se s tim slažem. Često mi pada na pamet, kada će se više pronaći inkunabulski primjerak *Institucije* i *Evangelistara*. Nije ih valjda sve do jednoga uništio zub vremena, *tempus edax librorum*. Nekako mi se čini da primjerak negdje postoji u nekoj samostanskoj, muzejskoj, slabo katalogiziranoj knjižnici, pa mu, a što mogu drugo, upućujem gundulićevsku zazovku:

JAVI SE, PRIMJERČE, JASNI ZNAK OBJAVI,
DAJ JOŠ JEDAN URES MARULOVOJ SLAVI.

Prilog *Juditinaj* slavi neka bude i 1. svezak II. kola *Ključa za književno djelo*, edicije *Školske knjige* (Zagreb, 1994.): Mirko Tomasović, *Judita* Marka Marulića,

Darko Novaković, *Latinsko pjesništvo hrvatskog humanizma*. Ja sam pokušao u svojoj interpretaciji Marulićevu *Juditu* učiniti što pristupačnijom mladeži, naglašujući njezine pjesničke vrline, renesansnost, modernost, konotacije sa splitskim okolišem, po čemu je *plavca nova* u razvoju hrvatske književnosti. U svojoj pak interpretaciji Darko Novaković apostrofira *Davidijadu* kao alegorijski biblijski ep.

Književna smotra, god. XXVI, br. 92–94, Zagreb, 1994. u cijelosti je posvećena temi *Književnost i Biblija*. Božo Petrač obrađuje temu *Biblija i hrvatska književnost* i Marulićev položaj u tom okviru (str. 188–190), zaključivši: »Marulić je svakako najbiblijskiji hrvatski pisac.« Vesna Badurina Stipčević u studiji iz istog broja *Književne smotre*, govoreći o Juditama u hrvatskoglagoljskim brevijarima, podsjeća da je Josip Hamm pokazao Marulićevu vezu s glagoljskom tradicijom i napose sa crkvenoslavenskom *Juditom* u hrvatskoj redakciji (str. 210–211). Mislim da bi mlađi istraživačeljski naraštaj trebao prosljediti tumačenja prof. Hamma u tom smjeru. SRAZ (*Studia Romanica et Anglica Zagrabienis*), vol. XXXIX, Zagreb, 1994., na str. 205–208 imaju temeljitu i analitičku recenziju Karla Budora o Bénéovoj knjizi *Sudbina jedne pjesme* (Zagreb–Split, 1994.), gdje je riječ o velikoj difuziji Marulićeve latinske pjesme *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce*.

NUNTIUS XIV Philologorum classicorum societatis croaticae, Zagrabiae MCMXCIV, u velikom dijelu ispunja *Dnevnik putovanja* hrvatskih klasičnih filologa po južnoj Hrvatskoj, koji je brižno vodila Lada Tajčević. U Dubrovniku su na jednoj večeri imali za predmet razgovora Marulića, pa se vidi da klasični filolozi zdušno prate sve marulološke novosti: »Opširno sam pričala o Novakovićevom pronalaženju u Londonu — nepoznatog Marulićevog kodeksa sa životopisom Sv. Jeronima, što se smatrao izgubljenim. Naravno da je bilo riječi i o slabom odjeku što ga ovakvo jedno otkriće nalazi u javnosti, a radi se o prvorazrednom kulturnom identificiranju Hrvatske. Opet Marulić i Glavičićevo prevođenje.« (str. 12) Iz *Nuntiusa* doznajem da je Darko Novaković u veljači na karlovačkoj kulturnoj tribini govorio o opusu Marka Marulića. Neka, neka.

U godini kojoj smo na kraju, zalaganjem urednice prof. Jelene Hekman Matica mi hrvatska napokon objavila jednu knjigu: *Slike iz povijesti hrvatske književnosti* (Mala knjižnica, Novi niz: kolo II, knjiga 9, Zagreb, 1994.) U tu knjigu, već po običaju započetu *Komparatističkim zapisima* g. 1976., uvrštena su dva teksta o Marulu: *Marulić u »Danici«*, *Marović i Marulić*, prenesena iz *Colloquia Maruliana* II. i III.

I. 95.

Čini se da je g. Franz Lescihnkohl i novogodišnje blagdane proveo marulofilski, jer u pismu od 2. siječnja sve vrvi od poleta. Počeo je s radom na studiji *Marulić u njemačkim enciklopedijama i leksikonima*, pa mi sukladno tome dostavlja fotokopije iz nekoliko europskih enciklopedija natuknica o splitskom humanistu. Zanimljivo je da slavni *Grand Larousse* (Paris, 1963., tome septième) za Marulića kaže »poète et savant ragusain«. Ne samo to, nego da se i zaredio, te da mu je

Judita tiskana g. 1525. Navodi da je *Evangelistar* objavljen g. 1501., a *Institucija* g. 1511. Te datacije, nažalost, ne možemo ozbiljnije razmatrati, iako su zanimljive, zbog krupnih grješaka o Marulićevu zavičajnom podrijetlu, civilnom statusu i godini objavljivanja *Judite* u tom, inače, malom (desetak redaka u trostupačnom prijelomu) tekstu u francuskoj enciklopediji. Razočaranje nije manje ni kad se pogleda *The New Encyclopedia Britannica* (1973.–1974.), u kojoj se naš Marko, predstavljen s dvadesetak redaka istog prijeloma, »u dobi od 60 godina skrasio u franjevačkom samostanu na otoku Šolti i vratio u Split nakon dvije godine, razočaran tim iskustvom«. Prema britanskoj enciklopediji Marulić bi na Šoltu otplovio g. 1510., a to je bilo deset godina prije, i nije išao u samostan. Od djela mu spominje se samo *Judita*. Kako do tih grješaka i postupaka dohodi u uglednim svjetskim enciklopedijama? Posrijedi je prepisivačka škola, u to ovdje ne ću potanje ulaziti. »Stručnjaci« leksikografi jednostavno prepisuju iz sličnih djela, od kojih su neka pravadna, a ne provjeravaju, redaktori ili urednici za pojedina područja (»balkanska«, »južnoslavenska« literatura) to propuštaju, te korisnici uzimlju zdravo pravo. Na Marulićevu primjeru osvjedočio sam se o tom postupku. Pokojna Madame Denegri, kao i neki naši intelektualci u Francuskoj, pripovijedali su mi da su prosvjedovali, zahtijevali ispravke u *Larousse*–u zbog mnogih propusta na štetu hrvatske kulture i povijesti, ali su u slijedećem izdanju stanje nalazili nepromijenjenim.

Nego, vratimo se pismu g. Franza, u kojem mi šalje i članak *S predavljanja Marulićeve »Poslanice Papi Hadrijanu VI«*, objelodanjen u *Vjesniku* Provincije Presvetoga Otkupitelja (6/1994., str. 299–301) s potpisom Nazočnika. Nazočnik je prof. fra Gabrijel Hrvatinić Jurišić, koji je ne samo nazočan bio na tom predavljanju, nego i na njem govorio. Opisao je za franjevački glasnik tijekom predavljanja, ediciju i nagovijestio rimske Marulićeve dane.

»Tijekom proteklih blagdana« Bratislav Lučin (pismo od 5. siječnja) izradio je »prijedlog koncepcije Marulićeva doma.« Šalje mi taj prijedlog na uviđaj, kritičko čitanje i opaske. Tek reda radi upisao sam nekoliko nadopuna, vrlo sitnih, jer prijedlog sažimlje bitne pretpostavke djelotvornosti budućeg Marulićeva doma u skladu sa suvremenim zahtjevima marulologije. Predstoji rješavanje ustrojstvenih pitanja, smještaja, izbora djelatnika, provedba zamisli u njezinu izvedbu. Nadati se da g. Petar Krolo u splitskom Poglavarstvu ne će posustati u svojem iskrenom htijenju uspostave Marulićeva doma, da ga ne će omesti birokratske zapreke i stranačke razmirice.

Kulturni obzor (urednik Milan Ivkošić) *Večernjeg lista* (8.I., 1995., str. 21) posvećuje gotovo cijelu stranicu *Poslanici Marka Marulića Papi Hadrijanu VI*. Taj *Večernjakov* tjedni dodatak širom je, zamjećujem, otvoren svim priložima o Maruliću, a ovaj put je Josip Danolić, polazeći od predavljanja *Poslanice* na Knjizi Mediterana u Splitu pripremio za čitatelje zagrebačkog dnevnoga lista izvadke iz Marulićeva teksta i popratnih tekstova (nadbiskupa Jurića, fra Hrvatina Jurišića, M. Tomasovića i D. Novakovića). *Kulturni obzor* tjedan dana poslije (*Večernji list*, 15. I., str. 19) objelodanjuje esej Srećka Diane *Koliko nam je potreban Marulić*, u kojem se pita je li Marulićeva literatura poticajna u kontekstu

postmodernizma. Odgovor je: »Ovo naše vrijeme u neku ruku je i vrijeme Marka Marulića, oca hrvatske književnosti. Čovjekov duh je u pitanju, pravo na slobodu, život, domovinu.« *Slobodna Dalmacija* od srijede 4. siječnja prikazuje kraćom bilješkom (str. 27) J. Fiamenga novoizašle Marulićeve *Dijaloške i dramske tekstove*, što ih je za Sabrana djela priredio Nikica Kolumbić. *Vjesnik* u prilogu *Danica* popraća pojavu djela Alberta Velikog u prijevodu Tome Vereša člankom Viktora Tadića (cijela stranica 18.), gdje se prenosi da je Marulić prepričao u *Instituciji* anegdodu o Tomi Akvinskom i njegovu učitelju Albertu Velikom.

Prof. Béné poslao mi još jedan svoj rad *Montaigne et la Grèce de son temps (Montaigne et l'histoire des Hellènes, Actes du colloque de Lesbos 25–29 septembre 1992, présentés par Kyriaki Christodoulou Centre international d'études helléniques et françaises, série »Recherches«, n. 5)*, u kojem spominje (str. 49) i Marulićev apel papi Hadrijanu VI. kao i druge hrvatske apele u kritičnim časovima opstojnosti kršćanske Europe.

Sveučilišni profesor iz Udina dr. Giuseppe Mazzocchi, koji se inače bavi književnošću XVI. stoljeća, zahvaljuje za »splendido volumetto sul Marullo«, u pismu od 17. siječnja, upućenu iz Pavié, gdje živi. Komplimente prenosim Dubravku Pušku, koji se pobrinuo da taj moj esej o Maruliću dolično prevede i grafički oblikuje uz suradnju slikara iz Lugana Adriana Pitschena.

Sveučilišna profesorica iz Erlangena dr. Elisabeth von Erdmann–Pandžić ponukala je njemačkog klasičnog filologa dr. Franza Bauera da radi na objavljivanju rimskog Marulićeva rukopisa (*Multa et varia*) i moli me da posredujem kako bi dr. Bauer dobio potrebitu literaturu, što ću rado učiniti i zbog toga što je Madame von Erdmann–Pandžić vrijedna i zauzeta kroatistica.

Vidim da urednik revije *Marulić* (I/95., str. 181) gospodin profesor Radovan Grgec čita *Osservatore Romano*, jer bilježi u rubrici *Vijesti* izvješće tog vatikanskog dnevnika o skupu na Gregorijani. Pisma iz Meylana, Pavié, Erlangena, Mainza, papinski dnevnik, prijatelji iz Lugana, sve to spominjemo u ovoj siječanjskoj kronici e da bismo potkrijepili dojam o Marulićevoj internacionalizaciji, što je uostalom i bitan motiv maruloloških napora ljetopisca. Citiram jedan pasus iz pisma Charlesa Bénéa: »Ovom zgodom velim Vam svoju radost što mogu ustvrditi da Marulić i hrvatski humanizam postaju poznatim među sveučilišnim kolegama: malo pomalo, otkriva se Marulića, a pisma što ih primam iz Angersa, Clermont Ferranda, Toulousea, a da ne govorim iz Genève, o tome svjedoče.«

Držim to važnim znakom i naputkom za daljnju aktivnost.

II. 95.

Tu tendenciju potvrđuju pismopisci i tijekom mjeseca veljače. Prijatelj Béné podastire mi pregled siječanjske marulološke djelatnosti. Zahvalio je nakladniku iz Lugana na knjižici o Maruliću, koju kani prevesti na francuski. Stupio je u dodir s don Mladenom Parlovom iz Rima, pripravlja referat o Portugalcima u Japanu u XVI. stoljeću, gdje će govoriti i o recepciji Marulića. Gospodin Ivo Dubravčić

(Pa Delft, Nizozemska) potrudio se i ljubazno mi dostavio preslik iz praškog časopisa *Slavia* (Časopis pro slovansku filologiju, ročnik XVII., sešit 3, 1940., str. 412–429) studije Franje Galinca *Marko Marulić i dva latinska asketsko-moralistička zbornika iz prve polovine XVII. stoljeća*. Neumorni bibliofil ing. Dubravčić našao je taj broj časopisa u jednom antikvarijatu u Leidenu, kao što je »konačno primio iz Oxforda dvije knjige našeg Šibenčanina Ivana Barbule oliti Joannes Policarpa Severitana.« Jedna od njih tiskana je u Rimu iste godine kad i Marulićeva *Poslanica Hadrijanu VI*. Znam da je pater Galinec pisao o Maruliću, ali nisam siguran da sam tu studiju pročitao, pa se dajem na posao. Već na početku nalazim zanimljivu indicaciju, jer auctor za *Evangelistarium* bilježi »izdan negdje između 1504–1510 g.«, što znači da je već tada naznačena dvojba oko prvog izdanja te knjige, i to od jednog upućena stručnjaka. Doznajem zatim da je Laurentius Beyerlick u djelu *Magnum theatrum* (Coloniae Agrippinae, MDCXXXI tom. IV, lib. 8.67 pag.) spomenuo Marulićevu *Instituciju*, što nisam znao. Juraj Habelić u glavnom djelu *Prvi oca našega Adama greh* (Graz, 1674.) navodi na jednom mjestu Marulića kao književni uzor. Marulić je bio uzorom isusovačkom teologu Martinu Antunu Delrio (1551.–1606.), što izrijeком priznaje u djelu *Disquisitionum magicarum libri sex* (Maguntiae, MDCVI.) Delriovim tragom Marulić ulazi u znamenita teološka djela kao što je zbornik *Magnum speculum exemplorum*, editio Joannes Major, koji je imao u XVI. i XVII. stoljeću mnogo izdanja. Od mletačkoga izdanja g. 1608. zborniku je dodan katalog djela i auktora, po kojima je sastavljen, a u katalogu stoji i »Marulus Spalatensis — anno 1480« (Galinec, str. 419). Za legendu o sv. Ambroziju iz VIII. poglavlja zbornika navodi se izvor: »Petrus de Natalibus, lib. 2, cap. 36, et Marulus, libro quinto, capitulo tertio.« Štoviše, Marulićeva je *Institucija* vrelo i jednom njemačkom latinistu. Joannes Niess, također isusovac, prema Galinecu, slijedio je Marulićevo djelo u koncepciji i namjeni svoje knjige *Alphabetum diaboli* (koja je od 1618. do 1670. imala deset izdanja), što sam navodi u katalogu, a i kod legende sv. Augustina o Rufu, nećaku sv. Ćirila (M. Marulus, lib. 6. cap. 14).

Iz Rima stiže uzbudljivo pismo (9. veljače 1995.) don Mladena Parlova. Pripravljajući svoju tezu o Maruliću, don Mladen je naišao na podatak vrijedan pozornosti. U knjižnici Gregorijane nahode se dva slavna teološka djela, gdje se spominje naš Marko. Što se tiče jednoga od njih, Trithemiusova *De scriptoribus ecclesiasticis*, to mi je poznato. Nije pak da se Lorenzo Brancati (Lorentius Brancatius, 1612.–1693.) u čuvenoj knjizi *Commentaria in III et IV Librum Sententiarum Ioannis Duns Scoti* (8 voll., Roma, 1653–82) pozvao na Marulića (*Commentaria in Tertium Librum*, Pars IIa tomi Tertii, *De fide ac Propagatione eius*, Disput. XVIII. Artic. IV, pag. 921) i to na *Instituciju* (»... dicit Marulus lib. 3.c.4...«). Brancatius, zamjećuje mr. Parlov, ne navodi naslov djela, držeći ga svima poznatim, što također svjedoči o Marulu kao auktoritetu u teološkim krugovima. Citat se odnosi na pitanje mogu li žene biti propovjednicama vjere, što je pravovjerni Marul poricao, a taj su njegov stav prenosili i drugi katolički teolozi. Time se bavi prof. Béné u proučavanju Marulićeva auktoriteta u religioznim raspravama, pa je ovaj podatak uistinu dobrodošao. Gratias ago Tibi, reveren-

dissime Mladene. U XVI. i XVII. stoljeću Marulićev auktoritet na bogoslovnom području, da navedemo primjere samo iz kronike ovog mjeseca, potvrđuju:

MARTIN ANTUN DELRIO
JOANNES MAJOR
JOANNES NIESS
LAURENTIUS BEYERLICK
LORENTIUS BRANCATIUS
JURAJ HABDELIĆ.

Riječ je uglavnom o učinkovitosti isusovačke veze u recepciji Marulića.

Dobio sam na uvid i dopis Književnog kruga, kojim ga gradsko poglavarstvo izvješćuje, da je na sjednici od 7. veljače raspravljalo o koncepciji Marulićeva doma, prihvatilo ju i iz Proračuna Grada Splita odobrilo sredstva za tri djelatnika. »Za početak Marulićev dom ima bi tri zaposlena djelatnika, od kojih bi jedan bio voditelj. Marulićev dom najbolje bi funkcionirao kao ustanova organizacijski i prostorno pridružena Književnom krugu, ali istovremeno i neovisna o njemu (tzv. modularna organizacija). Napokon, ovim pravnim činom ustanovljuje se Marulićev dom u Splitu, što sam, čitatelji se Ljetopisa možda sjećaju, predložio 17. listopada 1990.

Čitati novine sve mi je zamornije, pa to gotovo izbjegavam i zbog dnevna ravnovesja, jer nikad ne znate hoće li vas iz njih kakav naslov ili izjava »štrencnuti«. U *Slobodnoj Dalmaciji* (12. veljače, str. 14) privukao me naslov *Svijetla zbivanja na Sustipanu*. Na tom bivšem slavnim ukopištu održat će se »događanja« dječjeg bijenala, a 14. veljače »transformacije« ispred spomenika Marku Maruliću. »Transformacije će biti okrenute Danteu, Marku Maruliću, Mariji Curie, Petru Panu, Nikoli Tesli, Svjetlugi...« Voditelj je bijenala Tonko Maroević, odbjegli marulolog. U *Vjesniku* (18. veljače, str. 28) Dunja Fališevac stručno ocjenjuje (*Dvije vrsne studije*) predstavljajući *Judite* i *Latinskog pjesništva hrvatskog humanizma* u *Ključu za književno djelo Školske knjige* (Zagreb, 1994.) dvojica Tomasović–Novaković, što nije promaknulo *Maruliću*, 2/1995. (rubrika *Vijesti*, str. 361) U *Vijencu* (br. 30/III, Zagreb 23. veljače) našao tri članka, u kojima se usputice Marulić dodiruje. *Usred novog Babilona* (str. 6), interview s Brunom Popovićem. Na pitanje: »Što je za vas hrvatska književnost?«, odgovor je: »Živa muka, od početka do danas. Blago onim pučkim piscima i zapivcima začinjavcima koji bi za trpezom održali svoje govorancije, kako ih spominje Marulić. Zatim su došli crkveni pisci koji su naknadnom projekcijom postali hrvatski pisci.« Neka mi oprostite g. Popović na iskrenosti izjave, živa je muka štiti ono što je rekao u navedenom odgovoru od početka do kraja, a još življa objašnjavati zašto su njegove prosudbe potpuno pogrešne. Začinjavci nisu bili ni zapivci ni pehlivani na gozbama, niti ih Marulić tako spominje. Takva teorija o začinjavcima davno je odbačena zbog neozbiljnosti. Ne može se, istina, od g. Popovića očekivati da prati marulološku literaturu, ako mu se ne da, ali bi bilo naravno da pročita posvetu *Judite* i njezin puni naslov, barem u Grčićevu prijevodu na suvremeni jezik. (*Judita*, Zagreb, 1983.) »Evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših za-

činjavac...«, veli Marul u posveti Dujmu Balistriliću, kumu svomu, što znači da ju je ispjevao na hrvatski način, u stihotvornoj tradiciji začinjavaca («u versih harvaccki složena»), kojima je kao pjesnicima na taj način iskazao dug i izrazio priznanje. Preuzeo je od njih ne samo dvostruko srokovani dvanaesterac, koji je kao gotovu metričku podlogu nadogrudio, nego se koristio i njihovim leksikom i izražajnim iskustvima, što je proučio prof. Josip Hamm, pokazavši da je Marulić poznavao srednjovjekovne glagoljske tekstove, pa čak i tekst o Juditi. Što mu pak znači pojam *začinjavac*, lako je ustanoviti iz prijevoda mu na hrvatski spisa Tome Kempenca *De imitatione Christi*. Latinsku imenicu *jubilatio* prenosi kao *začinjanje*, glagol *canere* kao *začinati*. Semantički, dakle, *začinjavac* sadrži »veselje«, »oduševljenje« (jubilatio) i »pjevanje«, »sviranje« (canere), što je blisko trubadurima i tzv. leutašima. Ne mogu se domisliti koji su to, nadalje, crkveni pisci naknadno proizvedeni u hrvatske, kako odrješito tvrdi g. Bruno Popović. Nakon začinjavaca došao je Marulić, za kojeg nije točno kazati da je crkveni auctor, već pisac religioznih i teoloških djela, pjesnik biblijskog i kršćanskog nadahnuća u jednom dijelu opusa, ali istodobno i pjesnik humanističko–renesansnog doba sa širokim programom od ljubavnih, pače erotičkih, stihova do vrhunskih biblijsko–kršćanskih epova, od mističkih do šaljivo–satiričkih poema. Da ne navodim druge primjere karakteristične svestranosti, svojstvene tom razdoblju europske književnosti. Zar su Džore Držić (umro g. 1501.), Šiško Menčetić, legendarni »trubaduri« — crkveni pisci, ili senzualni Hanibal Lucić, pjesnik maskerata Mavro Vetranović? Spominjem tek Marulićeve suvremenike. Na str. 26. i 27. istog *Vijenca* još jedan interview (*Časni putni list*), s Vladimirom Vratovićem, a u povodu 25. obljetnice *Hrvatskih latinista*, kojima je bio supriređitelj. Slažem se s prof. Vratovićem u svemu što je rekao o važnosti hrvatskog latinizma kao neodvojiva dijela hrvatske književne kulture i o potrebi njegova inkorporiranja u nastavu književnosti, te nadodajem da su od *Hrvatskih latinista* i za Marula humanista došli bolji dani. Bilježim da je prof. Vratović nas, nešto mlađe kolege, poticao u tom pravcu, da mu nije promaknuo nijedan napisani članak. Za predstavljanje pak Marulića u *Hrvatskim latinistima*, da se malo vratim u davne dane, uskliknuo sam u *Hrvatskom tjedniku* (br. 1, godina I, Zagreb, 16. travnja, str. 15), da je to dosadašnji »najveći domet«. Neosporni auctoritet za hrvatski latinizam, dakle, u tom razgovoru, s uvažavanjem gleda na djelatnost splitskog Književnog kruga u objavljivanju Sabranih djela Marka Marulića i godišnjaka *Colloquia Maruliana*.

U rečenom *Vijencu* od 23. veljače (str. 20/21), na »duplerici« Hektorovićeva slava, *Poslanica Tonka Maroevića renesansnom sugrađaninu* »u povodu švedskog prepjeva i izdanja *Ribanja i ribarskog prigovaranja*«. Jasno da ću pročitati od slova do slova zbog triju razloga: em sam komparatist te se veselim još jednom prepjevu tog spjeva na europske jezike, piše to Tonko, s kojim dijelim prvu fazu marulologije, volim Hektorovićevu *ribičiju*. Instinkt mi šapće da će biti spomena o Marulu, kojeg je Hektorović prodičio u pohvalnici Splitu tijekom *Ribanja*. Jest. Amicus Maroević vrsno esejistički tumači udjel *baščine* u tom pjesmotvoru na više razina, pa se dotiče i podudarnosti i razlika između Marulića i Hektorovića, uvodeći u diskurs i Tinov *Oproštaj*. Ipak, ne slažem se u jednom aspektu, kad je

u pitanju *la différence esthétique*, tj. kad se tvrdi: »Marulić nastoji svoju *Istoriju* iskititi (...) — Hektorović, nasuprot tome želi svakoga uvjeriti da ni u čemu ne mijenja stvarnost ... Po ovome je Hektorovićevo mjesto u okvirima stare hrvatske književnosti sasvim izuzetno...« *Mea culpa, mea maxima culpa*, ja, amice, ne mogu dokučiti što je to *stvarnost* u književnosti, ni po čemu je *stvarnost* mjerilo književnosti. Suprotiva, držim da su Marulova *Molitva suprotiva Turkom*, opis mu *Susanina vrta* isto tako *stvarnosni* poput Hektorovićevih ulomaka iz *Ribanja*. A da ne govorim o Marulićevoj poslanici sa Šolte Franji Božičeviću (*Grata salutatrix*), ako je već u optjecaju otočka okolnost, nazočna u samoiskazu zavičajnosti u tom tekstu. Dakle, ne mogu se naviknuti ni na to da je po famoznoj realističnosti starograjski vlastelin kula bjelokosna u staroj nam književnosti, jer mi komparatistički vražić, podmećući ovu disgresiju, izvlači iz šupljikava pamćenja razna djela i još realističnija, poimence Stullievu *Katu Kapuralicu*. Je li Hektorović u *Ribanju* mijenjao stvarnost, teško je ustanoviti samo na temelju njegova iskaza, jer nedostaju iskazi drugih sudionika krstarenja, Nikole i Paskoja. Komparatistička insularna sinteza Marulić — Hektorović:

I MARKO I PETAR DO ŠOLTE SU BILI,
UZ DOBAR SU VJETAR DOBRO JILI, PILI.

Nedjelja je 26. veljače, pa kupujem *Večernji list*, gdje se razgovara o 1700. obljetnici Marulova grada Splita (str. 17–18). Subesjednici su Josip Danolić, koji pita, te Drago Šimundža, koji odgovara, pa veli o nadolazećim Marulovim jubilejima: »Marulić je nacionalna baština. Štoviše, međunarodna, svjetska. Rodio se u Splitu, ali je živio i pisao za nacionalnu i, šire, opću kršćansku duhovnost i kulturu. Proslavio je svoj grad i narod. Znao je tko su SPLICANI i što moraju biti. *Juditu* je zato, kako napisa, i mnoge pjesme, spjevao u 'versi harvatski'. No, kao velikom piscu i iskrenu rodoljubu, kozmopolitu i patriotu, na srcu su mu bili i Europa i Hrvatska. Stoga je, kao najveći humanist kršćanskog nadahnuća, latinski i hrvatski stvarao. U tom smislu ćemo ga proslaviti zajednički na narodnoj i međunarodnoj razini: u Splitu i Zagrebu, Rimu i Parizu.« Podupirem tu želju don Drage, koji je, uostalom, diskretno, što je njegov način, radio na organiziranju skupa o Maruliću u Rimu i na kraju samozatajno sudjelovanje prepustio drugima. Moram ipak ustanoviti da na moj poziv da je vrijeme otpočeti pripreme za proslavu tih jubileja (objavljen u *Večernjem listu* 21. kolovoza 1994. i u *Colloquia Maruliana* IV.) nije bilo nikakva odziva, izim usmenih kritika prijedloga. Mislim da bi sila pokretnica trebala da bude u Splitu, da bi se što prije izradio program, jer se bojim da će se on raditi u krajnji čas i biti sklepan. Dvjetisućita *est ante portas*.

III. 95.

»Na zamolbu voditelja, g. kolege Zorana Kravara, sudjelovao sam u radu Radionice za staru književnost u okviru MSHS-a u Dubrovniku. Održao sam dvosatno predavanje i dvosatni seminar o europskoj recepciji Marka Marulića. Studentima sam govorio o sadašnjem stanju u marulologiji kroz četiri aspekta

(podatci u uspjehu Marulićevih djela, razlozi čitanosti i popularnosti, svjetski leksikoni o Maruliću, perspektive marulologije u Europi). Na seminarskom razgovoru studenti su analizirali ulomke Marulićeve pjesme *Carmen de doctrina Domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce*, prevedene na više jezika. Nastojao sam slušatelje potaknuti na istraživanje Marulićevih djela s kroatističkoga, komparatističkoga i latinističkog stajališta. Organizacija je bila primjerna.«

To je moje službeno izvješće Rektoratu Sveučilišta, gdje opisujem svoj trodnevni boravak u Dubrovniku. Ja sam o Marulu predavao 9. ožujka, a o njemu se čulo i dan poslije, kad je Pavao Pavličić tumačio mladeži njegovu *Juditu* sa stajališta epskog žanra. U Knjižnici Međunarodnog centra hrvatskih sveučilišta došao mi u ruke jedan noviji njemački leksikon *Kindlers neus literatur Lexikon*, Rudolf Radler, band 11, Kindler Verlag, München, 1990., u kojem je Nikola Pribić dosta uočljivo opisao i Marulićevu *Juditu* s korektnom bibliografijom. U Knjižnici Romanskog seminaru u Zagrebu pregledavam *Histoire de la littérature européenne* sous la direction d' Annick Benoit–Dusausoy et de Guy Fontaine, Hachette, Paris, 1992. Odjeljak u kojem je prikazana književnost humanizma i renesanse (*Epska književnost na pučkom jeziku*): »Prva poema napisana na hrvatskom jeziku *Judita*, 1501., objavljena 1521., iz pera je Marka Marulića (Marulus, 1450.–1524.) biblijsku legendu tu pothranjuje suvremenost. Stoga opsada Jeruzalema (!) služi za dramatičnu metaforu prijetnje turskom invazijom.« str. 231. Već sam se bio ponadao da je sve u redu, ali već po tradiciji francuskih srodnih djela potkrao se temeljit propust. Križari su opsjedali Jeruzalem, a Asirci Betuliju.

Darko Novaković predaje mi preslik jedne stranice rukopisa latinskih pjesama Ilije Crijevića iz Arhiva Male braće u Dubrovniku (409 AMB, pag. 346) s posvetom »specijalno za Mirkov 'Archivio storico'«. Grazie, signor Donato. Neprisposobivi pjesnik humanističkih ljuvenih elegija, obožavatelj Flavijine bjeloputnosti, naime, uzimlje jedan ulomak iz *Institucije*, četvrto poglavlje četvrte knjige, *De veritate colenda mendacioque fugiendo* (Poglavlje o laži zbog kojega je *Institucija* dospijevala na popise zabranjenih knjiga i bila spaljivana), za parafrastički predložak pjesme u elegijskom distihu. Crijević je mlađi Marulov suvremenik (1463.–1520.), pa tom spoznajom proširujemo krug recepcije *Institucije* već za auktorova života i na naše humaniste. Potvrđuje se još jedna Marulova veza s dubrovačkim humanističkim krugom, ovaj put emitivna, receptivna je njegovo zanimanje za spjev Jakova Bunića. Povrh toga Crijevićevu posudbu iz *Institucije* identificirao je Antun Marija Agić (1753.–1830.), što znači da je dobro poznao Marulovo pobožno štivo, premda ono u XVIII. i XIX. stoljeću nije objavljivano. Štovateljima najčitanije Marulove latinske knjige pribrajamo i jednoga hrvatskog humanista posve drugačijeg kova, koji je, vjerojatno prvi nakon Petrarce, okrunjen u Rimu lovor–vijencem 1484., postavši *poeta laureatus*.

Prelazimo na novine i periodike diljem zemlje, našeg i ostalih kontinenata. *Insieme*, mensile di informazione dell' Associazione Italo–Croato, anno I n° O, Castelverde (Roma), cijelu sedmu stranicu namjenjuje međunarodnom simpoziju o Maruliću na Gregoriani u pobudnom članku Antonella Cavallota pod znakovitim naslovom

MARCO MARULIĆ, IL DANTE CROATO, iz kojeg se vidi da je auktor dobro instruiran o predmetu. *Spremnost*, hrvatski tjednik, prve i najprodajnije hrvatske novine u Australiji, novine za rodoljubna, kulturna, društvena i športska pitanja, god. 39, broj. 11, Sydney, 21. ožujka, str. 10. i 14.: *Još o Papinu dolasku u Hrvatsku*. U tom se članku Engelbert Tomas osvrće na pohod Ivana Pavla II., ističući, među ostalim: »U Papinu osvrtu na hrvatsku povijest i kulturu lijepo je istakao da je Marko Marulić otac hrvatske književnosti. Ovo me obradovalo jer posjedujem, dobrotom autora, nekoliko knjiga i publikacija u kojima se građa kreće o velikim uspjesima književnika, pjesnika, humanista i hrvatskog rodoljuba Marka Marulića.« U nastavku se govori i o audijenciji kod Pape povodom simpozija na Gregoriani, te o Marulićevoj recepciji u Engleza. Iz *Glasa Koncila* (5. ožujka, str. 4) doznajem da je prigodom predstavljanja zbornika *Salona Christiana* u rimskom Hrvatskom papinskom zavodu sv. Jeronima, nadbiskup splitski mons. Ante Jurić predao rektoru Lateranskog sveučilišta sabrana djela Marka Marulića. Izvijestio je Nedjeljko Pintarić. *Vjesnikova Danica* (18.III., str. 13) velikim je člankom popratila pojavu Marulićevih dijaloških i dramskih tekstova u Sabranim djelima. Auktor članka dr. Rafo Bogišić, ugledni stručnjak za stariju hrvatsku književnost, istaknuo je posebno udjel prireditelja Nikice Kolumbića, koji da je na primjeren način predstavio važan odsječak Marulićevih hrvatskih stihova. »Možemo zaključiti«, kaže dr. Bogišić, »da je ovim izdanjem jednog dijela Marulićeva opusa učinjen značajan korak i u vizuru spoznaje Marulićeva djela i na planu blagovanja s Marulićeve trpeze.« *Encyclopaedia Moderna*, god. XV., br. 1 (45), Zagreb, ožujak 1995.: *Godišnjak posvećen Marku Maruliću* (str. 79–81), tj. prikaz *Colloquia Maruliana* I, II, III. koji je napisao Bratislav Lučin. Na početku članka dan je sažet prikaz maruloloških djelatnosti u posljednjih desetak godina.

Slučilo se da mi je predavačka praksa o Maruliću tijekom ožujka dostignula gornji kvantitativni domet, jer sam pored dvaju kolegija na Sveučilištu, gostovao u Dubrovniku, te 31. ožujka u Sinju, ugošćen uzorno od prof. Marka Duvnjaka u ime Gimnazije Dinka Šimunovića i fra Joze Solde, predsjednika ogranka Matice hrvatske. Ravnatelj škole, gdje sam od 1963.–1968. predavao hrvatski i francuski, te održao prvo predavanje učenicima o Marku Maruliću (uspud rečeno, podosta zbrkano), istaknuo je tu činjenicu pri predstavljanju u Domu mladih, gdje sam najviše govorio o Marulićevoj europskoj poziciji. Bivši mi učenik prof. Miljenko Buljac također je sudjelovao u predstavljanju govornika, bivši kolege s gimnazije postavljali dodatna pitanja o Maruliću, bivši učenik, ravnatelj Osnovne škole, prof. glazbe Borković, obradovao me listom *Marul*. Njegova škola nosi ime Marka Marulića, te se tako odlučio i za naslov lista učenika. Do sada su se pojavila dva broja, lijepo ispisana i iscrтана, a u prvom broju (Sinj, travanj 1994.) prof. Milica Dalbello piše uvodnik *Tko je čovjek čije ime nosi naša škola?!*, gdje iznosi učenicima temeljne podatke o Marku Maruliću i potiče ih na njegovanje pisane riječi: »Ne ćemo svi biti Marulići, a često je puta dovoljno da znamo lijepo i pravilno izraziti svoju misao, svoj doživljaj, upotrijebiti dragu hrvatsku riječ gdje treba i kako treba.« (str. 2) Kratak boravak u Sinju probudio mi mnoge uspomene, 27

godina je proteklo, ali i osvježilo. Vidio sam, naime, obrise kulturnog poleta, pa i to da je promicanje Marulića u hrvatskoj javnosti imalo učinka.

IV. 95.

Travanjsko marulićevanje započnimo prikazom pristiglog mi godišnjaka *Colloquia Maruliana* III (Književni krug, Split, 1995.). Na uvodnom je mjestu *Pogled u Marulićev latinski rječnik* Branimira Glavičića, koji je predao Uredništvu Sabranih djela novi svezak. »Ovaj je, dakle, rječnik plod ratnih godina 1991–1993. Stoga je izrađen ručno i vlastoručno, tj. bez kompjutera i bez suradnika, i u marulićevskim uvjetima, tj. uz svijeću.« (str. 5) Rječnik ima 12.500 natuknica na 850 kartica, i možemo se samo diviti maru, samozataji i maruloljublju prof. Glavičića, te poželjeti što brže tiskanje tog djela, koje će za naše i inozemne stručnjake biti poticajno. Kako je auktor djela bio u najprisnijem dodiru s Marulićevim latinskim tekstovima, prevodeći ih sa zadivljujućom upornošću i vrsnoćom, mogao je spoznati bitne značajke leksika ovoga novolatinskog pisca hrvatskog korijena i europskih obzora, o čemu daje meritorne sudove (bogatstvo rječnika, uporaba istoznačnica, živopisnost, medievalizmi, neolatinizmi, deminutivi, udjel grčkih, hebrejskih, talijanskih i hrvatskih riječi u oblikovanju rječnika). Tako ćemo zahvaljujući prof. Mogušu u Sabranim djelima imati cjelovit hrvatski rječnik, a pothvatom Branka Glavičića i latinski rječnik.

Slijedeći je prilog u Godišnjaku, i to opsežan: *Dubrovnik – Verona – Basel: Tri priloga za recepcijski dokumentarij »Institucije«* (str. 13–48) Darka Novakovića. U prvom slučaju riječ je o spomenutoj Crijevićevoj parafrazi Marulićeva poglavlja o laži uz analizu i dokumentaciju. U drugom se detaljno govori o kodeksu CCXXVII (354) veronske kaptolske knjižnice s dva Marulićeva lista (54–55v), što me vrlo zanima, jer sam u nabavci istih i ja sudjelovao. Što sadrže ta dva lista? Dva poglavlja iz *Institucije De consortio habendo fugiendoque* i *De castitate servanda exempla uirorum*. Koju nam spoznaju donose? »Vrijednost je veronskoga rukopisa, i to golema, u nečemu drugomu: on je recepcijski dokument kakav ne postoji ni za jednog hrvatskog književnika Marulićeva vremena. Marulić se, naime, u tom kodeksu našao u društvu kojim bi bio počašćen svaki europski humanist: u društvu Petrarke i Erazma.« (str. 35) Sastavljač je rukopisa inače prikupio najmjerodavnije tekstove u obrani celibata. U trećem odsječku Darko Novaković istražuje zašto uz baselsko izdanje *Institucije* iz 1555. stoji str. 1176–1442. Primjerak tog izdanja nalazi se i u knjižnici splitskoga Arheološkog muzeja. To je zapravo hrestomatija »primjera mana i vrlina« najizvrsnijih pisaca, kako stoji u dugačkom naslovu. Marulić je uvršten u izabranu momčad od 11 auktora, među kojima su i Valerius Maximus, Sabellico, Aristotel. Prireditelj je zbirke Johannes Herold (Basilius, Acropolita, 1514.–1567.), koji je također izdao jedan spis Koriolana Ćipika i jednu raspravu Matije Vlačića. Knjiga obasiže preko 1.500 stranica, Marulićev je tekst drugi po veličini (prvih pet knjiga i dva poglavlja iz šeste knjige *Institucije*.) »Tridesetak godina poslije smrti Marko Marulić u izboru Johanna Herolda predstavljen je kao žanrovski klasik. (...) Golemi baselski

kompandij tako posredno svjedoči da ni počasno mjesto u veronskom rukopisu nije bilo slučajno«, zaključuje dr. Novaković, a ja ću nadodati da sva tri mu navedena iznašašća eksplicitno potvrđuju Marulićevu sve uočljiviju poziciju u povijesti europske književne transmisije u XVI. stoljeću.

U studiji prof. Charlesa Bénéa *La reception des oeuvres de Marulić dans les provinces du Nord* (od ovog broja *Colloquia Maruliana* objavljuju priloge inozemnih suradnika na njihovu jeziku, ali s opširnim sažetkom na hrvatskom), također opširnoj (str. 49–72) sistematiziraju se odjeci *Evangelistara* sa stajališta osporavanja Luthera i Calvina, poglavito u jednom djelu Jeana Gareta *De vera praesentia corporis Christi in sacramento Eucharistiae*, koje je nakon prvog izdanja g. 1561. doživjelo brojna izdanja i prijevode (na francuski g. 1599.), gdje se auktor pozivlje i na jedan ulomak iz Marulićeva spisa. Pierre de Backere (Bacherius) u knjigu *Hortulus precationum* uvrstio je također jedan molitveni tekst iz tog spisa preveden na flamanski (Louvain, 1569.) I tri brata De Billy (Jacques, Jean i Geoffroy) nalažahu duhovnu okrepu u *Evangelistaru*. Jacques preporučuje Jeanu da prevede na francuski to Marulovo djelo. Ne zna se je li mlađi brat poslušao starijeg, ali je g. Benić utvrdio, da se Jean de Billy u knjizi *Exhortation au pueple français pour exercer les oeuvres de miséricordie* (1572.) oslanjao na *Instituciju*, koju je Geoffroy preveo na francuski (Paris, 1587.). Napravimo iznovice mali popis Marulićevih »dužnika«, odreda uglednih katoličkih auktora:

JEAN GARET
 PIERRE DE BACKERE
 JACQUES DE BILLY
 JEAN DE BILLY
 GEOFFROY DE BILLY
 JOANNES HEROLDT (BASILIUS).

Vidimo, dakle, da ovaj niz iz XVI. stoljeća ukazuje na Marulićevu iznimnu nazočnost u kršćanskoj literaturi protureformacije, europsku rasprostranjenost *Evangelistara* i *Institucije*, koja upravo motivira znanstvenu zauzetost prof. Bénéa.

Dekan Misiološkog fakulteta na Gregorijani Jesús López-Gay otvara, držim, novo poglavlje recepcije Marulića radom »*Marcus Marulus*« *en la primitiva misión de los jesuitas en Asia* (str. 74–80). To je ujedno njegovo priopćenje sa simpozija o Maruliću na Gregorijani studenoga prošle godine. Nas će najviše zanimati izlaganje uglednog profesora o onom primjerku *Institucije*, koji je sv. Franjo Ksaverski nosio na svoj misijski put. Primjerak je dospio u Madrid u Kolegij Družbe Isusove, gdje se čuvao, čak su iz njega izbrisani neki dijelovi prema nalogu Inkvizicije iz 1612. To pater Jesús Lopez-Gay komentira: »Međutim, što bi rekao Franjo Ksaverski da je svojim očima vidio ispravke u knjizi koju je tako volio, na kojoj se odgojio i koja mu je bila duhovna hrana odmah iza knjige *Duhovnih vježaba*?« U španjolskomu građanskom ratu primjerak je nestao, kad su revolucionarci spalili samostan 11. svibnja 1931. U isusovačkim misijskim bibliotekama redovito su se nalazile Marulićeve knjige.

vocat, interim sibi suauiter blandiens in sua confecta illa sacrophagia.

Marcus Marullus.

Lib. 2. Euan-
gelistary ca.
17.

Pœnitentes de iis, quibus te offendimus Domine, & eadem Sacerdoti tuo confessi, atque ab ipso, cui tu soluenti potestatem dedisti, absoluti, ad mensam saluberrimi conuiuii tui accedimus, ut *corpori et sanguini tuo* cōmunicemus. Indigni quidem, sed tamen abs te inuitati, qui infirmitati nostræ præsentaneum porrigens remediū *sacratissimum corpus tuum* sub specie panis. Accipite inquit, & comedite, hoc est corpus meum. Deinde pretiosum sanguinem tuum sub specie vini in calice infusum propinans ait: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et ante per Salomonem in Prouerbiis hortatus es, dicens: Venite & comedite panem meum, & bibite uinum, quod miscui uobis. Ad tuum ergo conuiuium a te inuitati, a te uocati accedimus, cum plena fide, cum indubitata credulitate conficentes, panem & uinum tuis uerbis à tuo Sacerdote consecratū, *tu m esse corpus, tuum esse sanguinem*. Tu enim ipse, qui ueritas es, hoc testaris & affirmas, cui uel minimum refragari infidelitatis crimen est. Panis uinique figuram oculis cernimus, odorem naribus haurimus, saporem ore gustamus, duritiem atque liquorem tactu sentimus, & tamen non nostris sensibus, sed tuo testimonio credimus. Omnis enim homo mēdax, tu solus uerax, tu ipsa ueritas, quæ nec decipi potest, nec decipere. Nos itaque, *corpus tuum* clementissime Domine, & tuum sanguinem aliena specie uelatum fideliter accipimus, nec omnino qua oratione id fieri possit querimus, aut quomodo panis uinique substantia in substantiam corporis & sanguinis tui transeat, cum accidentia non mutantur, scrutamur. Maius est enim miraculum istud, quàm ut humano ingenio uel scientia comprehen-

Franz Leschinkohl daje vrlo zanimljive obavijesti o *Instituciji* i *Evangelistaru* u šestostoljetnoj Njemačkoj. Svratimo pozornost na ovu konstataciju: »Razdoblje od 1529. do 1532. godine mogli bismo nazvati zlatnim dobom tiskanja djela Marka Marulića u Njemačkoj, jer je tada u Kölnu u dvije godine — 1529. i 1532. — tiskano čak šest izdanja *Evandjelistara*, a 1530. i 1531. po jedno izdanje *Institucije*.« (*Colloquia Maruliana* III, str. 85.) Potražnja za knjigama Marka Marulića dovodi se u svezu s napetim onovremenim vjerskim gibanjima. Istražujući zastupljenost Marulovih knjiga u njemačkim knjižnicama, g. Franz je dobio dopis od isusovačke Misionarske knjižnice da je Georg Schurhammer, biograf sv. Franje Ksaverskoga (*Franz Xaver*, Verlag Herder, Freiburg–Basel–Wien, 1971.) posjedovao više knjiga našeg pisca. U citiranom životopisu na više se mjesta dokumentira svečeva privrženost Marulićevoj *Instituciji*. Primjerice, kad u svibnju 1546. putuje na zabačeni otok Moro među kanibale, uzima samo svoju »staru kabanicu«, *Brevijar* i *De institutione bene vivendi*.

Bratislav Lučin komentira, priređuje i prevodi *Marulićevo pismo bračkom svećeniku Marku Prodiću* (str. 103–111), datirano 10. svibnja 1496. To kratko pismo prijatelju s otoka Brača, zahvalnica za neke otposlane darove, može svejedno poslužiti u interpretativne svrhe. Doznajemo da je taj svećenik bio Markov suučenic, da su tijekom školovanja rado čitali štiva o zavičajnoj prošlosti, te da su Marulićevi pedagoški nazori sinteza kršćanskoga i humanističkog odgoja.

Rafo Bogišić (str. 113–121) tumači po kojim je sastavnicama *Marko Marulić naš suvremenik* sažimljući to u kategorije rodoljublja, tj. borbe za opstanak i etičko–moralnog odnosa i kodeksa, što su ujedno i načela hrvatske renesanse i književnosti općenito i »danas aktualna i nedjeljiva: negacija jednoga sigurno predstavlja negaciju drugoga.« (str. 120)

Po tko zna koji put M. Tomasović u ovom *Ljetopisu* dotiče onu pripovijest o Marulićevu kobnu noćarenju s Papalićem (*Marulić u zadarskoj periodici iz 1846.*, str. 124–127) i ustvrđuje da ju je Luka Svilović već u listu *La Dalmazia* (II, br. 2–5, Zara, 1846.) kritički preispitao i opovrgnuo. Uzaman, ona se općinstvu sviđa i imade pristaša sve do dana današnjega. Sviđala se i Anti Kuzmaniću, koji je u *Zori dalmatinskoj* (god. III., br. 42, Zadar, 1846.) napisao Marulićev životopis tijekom kojega ju je podrobno prenio, makar je naglasio da je izmišljena, s napomenom da se još čuje u Splitu. Taj moj prilog zajedno s onim iz *Colloquia Maruliana* II okušaj je poticanja proučavanja Marulićeve novovjekovne recepcije u hrvatskoj kulturi od Francesca Carrare do Tonča Petrasova Marovića (*Colloquia Maruliana* III).

Cvito Fisković (*Marulić, Balistrilići i Meštrović u Nečujmu*, str. 130–137), najprije otklanja drugu također zaraznu legendu o Marulićevu navodnom povlačenju u nečujamski samostan ili pustinjski stan. Zatim iznosi nepoznate arhivske podatke. Obitelj Dujma Balistrilića, Markova kuma (njemu je posvetio *Juditu*, njegov je ranije gost bio na Šolti), uživala je patronat nad crkvom u Nečujmu. Antonio Proculiano, poznat po govoru u kojem je veličao Split i Marka Marulića (*Oratione al Clarissimo Ms GB Calbo Rettor et alla magnifica Comunità di*

Spalato, Venezia, MDLXVII), podrijetlom je iz Bara, a bio je javni bilježnik, te je g. 1567. u tom svojstvu boravio u Splitu. O Maruliću je rekao: »Ne samo da mnogi Vaši predšasnici bijahu hrabri ratnici na moru i po kopnu, već bijahu izvrsni književnici čiji se prekrasni i veoma učeni sastavi čitaju u tisku, ali je jedan od svih najbolji, gospodin Marko Marulić. Da najbolji dio njegovih radova, koje je napisao kao zreo pisac, nije bio uništen u vremenu smrtonosne kuge, imali bismo sada kršćanskog i splitskog Vergilija.« (Fisković, CM III, str. 131) Kuga je harala u Splitu g. 1527. Tri godine nakon ovog govora, 1570., u popisu imovine Jerolima Geremia zabilježena je i Marulova *Institucija*, što je još jedna naznaka žive mu prisutnosti u šesnaestostoljetnom Splitu.

Arsen Duplančić (*Tragom Carrarinih bilježaka o Maruliću*, str. 139–157) podastire nalaz iz Carrarine ostavštine u splitskomu Arheološkom muzeju. »U poziciji *Biografije* nalazi se građa o Maruliću, a nju čine tri pjesnikova životopisa, Carrarine bilješke o njemu, prijepis priče o Maruliću iz Costantinijeve knjige *Lettere critiche* i jedan list ispisan nepoznatim rukopisom.« (str. 139) Iscrpno podastirući i raščlanjujući rečenu građu, prof. Duplančić dao nam je više vrijednih podataka i riješio po koju nedoumicu što se tiče recepcije Marulićevih djela u Europi. U pogledu Carrarine tvrdnje iz *Danice* 1846. da je *Evangelistar* bio »tekst« (školsko štivo) u Francuskoj, pozivom na Josipa Cindra, odnosno na Girolama Tiraboschia, pisca povijesti talijanske književnosti (Venezia 1795.–1796.), riječ je o zabuni. Marulića u toj knjizi uopće nema, obrađen je Michele Marullo Tarcaniota. U Carrarinim bilješkama navodi se da je Johann Albert Fabricius (*Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis*) napravio bibliografiju Marulićevih knjiga. U tom popisu navedeno je više naslova i više izdanja, među ostalim i izdanje *Evangelistara* iz 1513. u Parizu, što se susreće ponekad i u drugim djelima te vrste. Držim da je riječ o netočnosti, zapravo o baselskom izdanju iste godine. Fabricius spominje i latinski spis *De imitatione Christi*, još nepronaden, ali jamačno napisan, jer se izričito navodi u Marulićevim novoobjavljenim pismima. Od triju Marulićevih biografija iz Carrarine ostavštine (Natalisove, Marcocchijne, nepotpisane), ponajvažnija je potonja, jer se u njoj navode Marulićeva djela i literatura o njima. Spominje se također stanoviti Marulov rukopis u samostanu sv. Mihovila na Muranu, prema Giovanniu Benedettu Mittarelli (*Bibliotheca codicum manuscriptorum monasterii S. Michaelis Venetiarum prope Murianum*, Venetiis 1779.). Prof. Duplančić razjasnio je tu indicaciju: Mittarelli je Maruliću posvetio šest stupaca (748–753), a riječ je o dvama rukopisima, tumaču antičkih napisa i prijevodu Dukljaninova Ljetopisa. Dakle, nije, nažalost, spomen o nepoznatim ili izgubljenim tekstovima. No, za Marulićevu bibliografiju ipak je važna spoznaja, jer Mittarelli »donosi uvodnu Marulićevu poslanicu Dominiku Papaliću, zatim poslanicu koja prethodi solinskim natpisima i Marulićev zaključak koji se nalazi iza osamnaestog solinskog natpisa. Time se za 90 godina unatrag pomiče prvo objavljivanje dviju uvodnih poslanica, a za 97 godina objelodanjivanje zaglavka iz solinskih natpisa.« (str. 153) To još nije sve, jer Mittarelli bilježi da je Jacob Spon (*Miscellanea erudita antiquitatis*, Lyon, 1685.) pohvalio taj rukopis. Nepoznati auctor bilježaka o Maruliću u Carrarinoj ostavštini citira jedan pasus

Apostola Zena (1668.–1750.) iz kojeg se naslućuje veza između Pomponia Leta (1428.–1497.) i splitskog humanista. Citat Apostola Zena koristio se u katalogu pohvala Maruliću od slavnih ljudi (primjerice, koristi ga P. Kasandrić u predgovoru *Judite*, 1901.), pa sam se dosta trudio identificirati ga, listajući bezbrojne knjige tog poligrafa po talijanskim knjižnicama. Sada je, zahvaljujući kolegi Duplančiću, potraga završena: *Dissertazioni Vossiane* II, Venezia, 1753., str. 247. U Carrarinim bilješkama čuva se i dio pisma nepoznata pošiljatelja, u kojem on opisuje kako je demonstrativno napustio predstavu drame *Marco Marulo* F. Seismita Dode. Dobro je i to znati, što se tiče predstave u Zadru u kasno proljeće 1843., o čemu se višekratno štilo u našem Ljetopisu. Među vrijednim podatcima, što ih crpim iz ovog priloga *Colloquia Maruliana* III, ne propuštam ni ovaj: A. Brambilla, *Biografia d'illustri Dalmati*, Illustri Spalatini, *Gazzetta di Zara*, Zara, 13. V. 1836., p. 153–154. (životopis Marulića) Na početku svojeg rada prof. Duplančić je jedno poglavlje namijenio opisu veza Arheološkog muzeja s Marulićem. Impozantan je broj starih izdanja *Institucije*, *Evangelistara* i drugih, od kojih sam u kronici ovog mjeseca već naveo baselsko izdanje *Institucije*.

Na kraju je Godišnjaka moj uobičajeni *Marulićev ljetopis* (VI.), a nedostaju prilozi kolega Ivica Martinovića i Mije Korade, koji su sudjelovali na Okruglom stolu o Maruliću travnja 1994., i to sa zanimljivim priopćenjima. Ivica prodornom analizom jedne teme iz *Evangelistara*, a Mijo prikazom odnosa isusovaca prema Marulićevoj literaturi. Molim čitatelje da se strpe do *Marulićeva ljetopisa* (VIII.), kad ću recenzirati *Colloquia Maruliana*, br. V, i, nadam se, rečena priopćenja. Inače, naš Godišnjak prolazi gotovo nezamijećeno u hrvatskoj javnosti, u inozemstvu ga pak recenziraju vrlo ugledni periodici koji se bave humanizmom, renesansom i latinitetom. Ipak, kadšto se nađe koja vijest u njemu. Tako Petar Zdravko Blajić bilježi predstavljanje CM III tijekom Marulićevih dana 1994. uz druge manifestacije u *Hrvatskim obzorjima*, br. 2, Split 1994. (Vidi auktorovu knjigu *Riječ u odjecima riječi*, izbor i predgovor Miljenko Bujac, Kaštela, 1995., str. 160.)

Don Mladen Parlov poslao mi na uviđaj članak *Nepoznati Marulićev životopis*. Naišao je u jednoj knjizi (Giuseppe Liruti, *Notizie delle vite ed opere scritte da letterati del Friuli*, Vol IV, Forni editori Bologna, pretisak Tipografia Alvispoli, Venezia MDCCCXXX, str. 324–325) da je Francesco Amula (Amulio), pobožni javni bilježnik iz Udina, čitao i posjedovao Marulićeva djela. Štoviše, prema Lerutiu, Amula je napisao latinsku biografiju svojega omiljenog pisca, koju da je vidio u rukopisu.

»Predstavit ću Marulića u Mainzu, gdje ću govoriti o Henriku VIII. i Moreu, korisnicima Marulićevih djela, također i u Freiburgu...«, iz pisma prof. Bénéa od 3. travnja. Braco Lučin (12. travnja): »Uniđoh u elektronski katalog knjižnice Sveučilišta u Harvardu. (...) Poslušno njihovo računalo daleko u Americi učas mi iznese pred oči poduži spisak. A u spisku: *Judita/Judith*, dvojezično izdanje, uredio i preveo s hrvatskoga Henry R. Cooper, Jr., Columbia University Press, 1991. U prilogu šaljem ispis dotične kataloške jedinice:

AUTHOR: Marulić, Marko, 1450–1524.
 TITLE: (Judita. English & Serbo–Croatian)
 Judith / edited by Henry R. Cooper, Jr. ; translated from the
 Croatian by Henry R. Cooper, Jr.
 PUB.INFO: Boulder: East European Monographs; New York : Distributed
 by Columbia University Press, 1991.

Najediše me s onim *Serbo–Croatian*, što je inače nazočno u katalogu, no na knjizi ipak piše kako treba: translated from the Croatian...« Braco mi dostavlja i popis drugih Marulićevih knjiga na Harvardu: CM II, *Davidias* (1957., 1974.), *De humilitate et gloria Christi* (1989.), *Institucija* (1513., portugalski prijevod 1579., njemački prijevod 1583., 1986.) *Starozavjetne ličnosti* (1979., 1984.), *De laudibus Herculis* (1524.), *Evangelistarium* (1516., 1532., 1545.), *Judita, Suzana, Pjesme, Latinska djela* (1979.), *Latinska manja djela I.* (1992.), *Plavca nova* (1971.), *Versi harvacki* (1979.). Dvadesetak izdanja Marulićevih knjiga, starih, novih i najnovijih, što pokazuje da ta knjižnica prati u stopu izdavačku djelatnost, te da našeg humanista drži vrijednim tako pozorne pratnje. Na dvojezično izdanje *Judite* i na Cooperov prijevod upozorio me g. 1991. akademik Ante Kadić pri povratku iz Amerike. Sva moja nastojanja da nabavim koji primjerak tog važnog prijevoda *Judite* na jedan svjetski jezik nisu urodila plodom. Prijatelji su mi ga naručivali preko jedne knjižnice u Laganu i Londonu, za sada bezuspješno. Ako se nađe koji dobrohotni čitatelj koji bi mogao doći do tog izdanja, bio bih mu vrlo zahvalan na usluzi i ljubaznosti. Kad smo već kod *Juditine* slave, trebat će u njezine bibliografije unijeti još dva »američka« izdanja. Od vrijedne urednice *Školske knjige* prof. Avenke Žurić doznajem da je njihova *Judita* (niz »Dobra knjiga«, 1991.), koju sam priredio, prodana u 3 tisuće primjeraka.

Na sjednici Književnog kruga u Splitu 13. travnja utemeljen je MARULI-ANUM, Zavod za proučavanje života i djela Marka Marulića, o čemu izvješćuje Jurica Pavičić u *Slobodnoj Dalmaciji* (16. i 17. IV., str. 15. *Vivat, crescat, floreat!*)

Pismo mons. Antona Benvina iz Rima (8. IV.): »Ovih dana zatekao se ovdje prof. dr. Ivan Golub, koji djeluje i u Međunarodnoj bogoslovnoj komisiji, kojoj je po službenoj dužnosti tajnik P. Georges Cottier (...), koji se preko Goluba zanimao kako idu koraci prema 'kongresu' o M. Maruliću.« To je dobra vijest, ali iza nje slijedi i manje povoljna vijest o stanovitoj rezerviranosti institucije na kojoj bi se kongres trebao da održi. *Orare et laborare!*

Pismo g. Franza Leschinkohla iz Mainza: »Mogu vam javiti radosnu vijest da je Njemačka preplavljena enciklopedijama i leksikonima, koji pišu o ličnosti i djelima Marka Marulića.« Navodi primjere: *Europäisches Bücher–Lexikon* (Leipzig, 1742.) objavljuje oglas, u kojem knjižar Theophil Georgi nudi na prodaju njemački prijevod *Institucije, Annales typographici* (1798.) bilježe Marulićeve knjige.

Istodobno mi g. Benić šalje nacrtak priopćenja za Okrugli stol o vezama Henrika VIII. i Thomasa Morea s Marulićevim knjigama. Šaljem svoj prijedlog (Prilog 2) da se g. Beniću dodijeli Godišnja nagrada INE za promicanje hrvatske

kulture u svijetu. Šaljem i dopis *Vjesniku*, objavljen 22. travnja, *Danica*, str. 8 (Prilog 4) sa samo jednom grješkom. U prvoj je rečenici lektor ili lektorica *petoljeće* promijenila u *proljeće*, dakle pet godina u godišnje doba jedne godine.

Zamah marulićevanja ubrzaje se oko 22. travnja, dana *Judite* i dana kad se upriličuje Okrugli stol o Marku Maruliću, na kojem sudjeluju Ivo Frangeš, Branimir Glavičić, Nikica Kolumbić, Ivo Babić, Cvito Fisković, Igor Fisković, Ivica Matičević, iz Zagreba, Zadra, Trogira, Broda, te Charles Béné (Francuska), Wilfried Potthoff (Njemačka), Petar Runje (privremeni rad u Rimu), voditelj i ujedno referent je Bratislav Lučin. Vrsna momčad, tek joj nedostaje ponešto mlađih snaga, a bilježim i odsutnost ženskog roda. Novine pišu o tome i u povodu toga. U *Forumu*, kulturnom pridonatku *Slobodne Dalmacije* (25. travnja) Drago Šimundža objavljuje dio izlaganja, izrečena 21. IV. u crkvi sv. Frane u Splitu na otvaranju V. Marulićevih dana, naslovivši ga *Hrvatski Dante i Goethe*. Isti list u dodatku *Vikend-cocktail* (23. IV. 1995.) gaji izbor poezije o moru u izboru Jakše Fiamenga, koji čitateljima nudi ulomak iz *Judite*, gdje se opisuje prijelaz Židova preko Mora Crvenoga (II, 261–276). *Slobodna Dalmacija* dojučer dan (24. travnja, str. 31) izvješćuje o Okruglom stolu s naslovom *T. More – čitatelj Marulića*. Izvjestitelj Jurica Pavičić uz tu zanimljivost ističe još da su W. Potthoff, I. Babić i N. Kolumbić »pripisali Maruliću nova djela«. Očekujemo, dakle, s nestrpljenjem CM V, gdje će ti referati biti tiskani, nadajući se da će ovaj put svi sudionici poslati svoje tekstove. Iz programa Marulićevih dana vidim da je 24. travnja održana književna večer DHK iz Splita, najavljena s prvim stihom iz *Judite*. U utorak 18. travnja Škola likovnih umjetnosti iz Splita predstavila se izložbom učeničkih radova na temu Marulićeva spjeva, a Gimnazija Marka Marulića priredila 19. travnja *Svečanu akademiju*. Pod kapom Marulićevih dana dominiraju, međutim, kazališne priredbe. Izvode se, pored ostalih, *Ljubovnici*, te *Mafija* D. Jelačića–Bužimskog, *Don Juanov osmijeh* I. Ivanca, Brešanova *Mrduša*, *Bljesak zlatnog zuba* M. Matišića, *Priča o zločinu* V. Kljakovića, Fabrieva *Berenikina kosa*, *Paviljon gmizavaca* D. Šarka, u slavu i diku, ali ne baš na priliku Marka Marulića.

Zahvaljujući zanimanju mađarskoga uglednog komparatista i kroatista za djelo Marka Marulića, potpisani ljetopisac ušao je u »leksikon svjetske književnosti« (*Világirodalmi Lexikon*, tizenötödik kötet, Taa–tz, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993., str. 632). Kolegica Klara Gönc–Moačanin ljubazno mi je prevela što tu piše, a najviše se ističe marulološki rad: »Ima važnu ulogu u proučavanju opusa Marka Marulića, jednog od prvih velikih likova hrvatske književnosti, a to je i glavno područje njegova istraživanja...« Pisac je natuknice dr. Lőkös István, koji u svojim radovima o epici interpretira Marulićeve spjevove. Napisao je prijatelj iz Mađarske i *Povijest hrvatske književnosti* (na preko 600 tipkanih stranica), gdje je, zacijelo, opširno obradio Marulića, pa će uskoro o tome biti riječi kad knjiga iziđe iz tiska.

V. 95.

Iz Zapisnika sjednice Uredničkog odbora Sabranih djela Marka Marulića, održane 21. travnja 1995., doznajem da je za 2001. predviđeno izdanje *Judite* u posebnoj opremi. Doznajem da se opet razgovaralo o tiskarskim grješcima, počinjenim prije šest godina. Rečeno je također da sve što je u svezi s Marulićem treba da dobije *placet* Uredništva. Najviše me obradovala vijest da će svezak *Hrvatske proze* s rječnikom tijekom ove godine u tisk, što znači da će *Opera omnia* imati pet svezaka Marulićevih hrvatskih tekstova, a nešto će ih ući i u svezak *Incerta*. Prema tome, Marko Marulić ostavio je plodnu zalihu hrvatskih književnih djela, jedan je od najproduktivnijih pisaca naše renesanse, premda je njegov latinski opus neusporedivo veći od hrvatskoga. Iz Zapisnika doznajem službeni naziv Marulićeva doma: MARULIANUM, Zavod za proučavanje Marka Marulića i starije hrvatske kulturne baštine. Mislim da je to preširoko, jer će budući Zavod imati posla barem desetljeće s Marulićevim golemim, još uvijek potpuno neobjavljenim i samo djelomično proučenim opusom, »starija hrvatska kulturna baština« pak neomeđen je vremenski razmak, dok u kulturnu baštinu, znamo, spadaju osim književnih i drugi razni proizvodi ljudskog duha i umijeća. Doznajem da će opću bibliografiju izraditi prof. Nedjeljka Paro, što držim važnom odlukom, obzirom na velike nedostatke i praznine u tom pogledu.

Primih pjesničku razglednicu s nadnevkom 6. svibnja, u kojoj stoji:

*Iz daleke Škotske stiže vijest od Darka,
imamo još jednog Marulića (Marka)!
Nešto starih stvari, puno novih varsi –
jednom riječju, Mirko, da te prođu sarsi;
povrh svega nešto da ti pamet stane:
naš je Marko jubi' (bar u mlađe dane)!*

Kolega Darko Novaković, sudeći po tim otmjenim dvanaestercima (nedostaje im samo dvostruka rima), u Glasgowu je pronašao rukopis Marulićevih pjesama, te željno očekujem nove obavijesti. Ovo je već drugo sretno pronašašće Marulićevih tekstova u Velikoj Britaniji do kojega je Darko došao svojom upornošću i sustavnim prijelikom knjižničkih riznica i prismotrom njihovih kataloga.

Gospodinu dr. Anti Stamaću uputio sam 12. svibnja 1995. pismo u kojem mu čestitam na izboru za predsjednika Društva hrvatskih književnika. Molim ga potom da podsjeti Gradsko poglavarstvo na obećanje dano Društvu u pogledu podignuća spomenika Marku Maruliću u Zagrebu, tj. da ga na stanovit način požuri. Poslao sam uvaženom predsjedniku i svoj apel za proslave Marulovih obljetnica 2000.–2001., »u kojima bi Društvo trebalo biti spiritus movens, a možda i spiritus agens«.

Čitam *Zagrebački trg* (Zagreb, 12. svibnja 1995., str. 4), koji je donio više napisa o bombardiranjima Zagreba po nalogu ratnih zločinaca i na moje sućutno iznenađenje ispod slike razrušenog Dominikanskog samostana u željezničkoj koloniji među devetoricom poginulih 22. veljače 1944., kad su saveznički avioni okrutno napali Zagreb, nalazim i ime o. Serafin Lupi! Američki bombarderi su

pogodili izravno samostan, tako da su redovnici stradali čak u betonskom skloništu, a među njima i Serafin Lupi, prevoditelj prve knjige Marulićeve *Institucije*. Prijevod mu je posmrtno objavljen u *Gospinoj krunici*, br. 3–4, Zagreb 1944., str. 40–104. Serafin Lupi bavio se, dakle, prevođenjem Marulićeve najpoznatije latinske knjige na hrvatski i prvi je dao veći prilog. Nisam znao ništa o njemu, a sada slijedom tragičnih konotacija iz *Zagrebačkog trga* upisujem u ljetopis da je bio dominikanac i civilna žrtva rata.

Dvije je stranice (6–7) odvojio *Vijenac* (18. svibnja 1995.) Okruglom stolu o Maruliću. Uz popratnu bilješku Bratislava Lučina donosi izvadke iz referata Charlesa Bénéa, Ive Frangeša, Branimira Glavičića, Wilfrieda Potthoffa, Nikice Kolumbića, Ive Babića, Petra Runje, Bratislava Lučina, Ivica Matičevića. U *Vjesniku* (*Danica*, 20. V., str. 14) Miroslava Jandrić piše: »Marin Carić je u sklopu Marulićevih dana i uz vidnu potporu Dramskog programa Hrvatskog radija te Croatia recordsa pokrenuo novu ediciju kojom kani na kasete snimiti stariju hrvatsku književnost.« Za sada je snimio *Juditu*, *Robinju* i *Ribanje*. *Judita* je već bila snimljena 1979., a ovom je zgodom prilagođena novom mediju. Još jedna prijateljska razglednica, iz Mainza 26. V. Tamo su se sreli i upoznali sklopivši vječno prijateljstvo u Maruliću monsieur Charles Béné i herr Franz Leschinkohl. Gospodin Benić je na skupu govorio o Maruliću znanstvenicima iz cijelog svijeta.

Na kraju mjeseca 30. V. zamolio sam Kolegij Književnog kruga da me oslobode obveza u Uredničkom odboru Sabranih djela Marka Marulića, zbog drugih, velikih. Ovu i slijedeću godinu nosim Tassovo breme, a posao oko hrvatskih djela, za koja sam bio »zadužen«, uglavnom je priveden kraju zahvaljujući kolegama Vončini, Kolumbiću i Mogušu, inače filološki potkovanim od mene.

Iz svibnjske korespondencije izdvajam još pismo herr Franza, u kojem mi govori o katalozima knjiga za Frankfurtski sajam, gdje je u katalogu za 1568. naišao na njemački prijevod *Institucije*. Prevoditelj Christian Kemmer kanonik je iz Mainza. U katalogu za g. 1577. nudi se na prodaju antwerpensko izdanje iste knjige, netom tiskane.

VI. 95.

Uvaženi kolega Josip Kekez u zapisu *Majke, oci i spomenici* (»Majci Margariti — najljepšu ulicu: Maruliću — trg i spomenik, ali ne kao ocu hrvatske književnosti«) u tjedniku DKH *Hrvatsko slovo* (9. lipnja, str. 15) s puno takta govori o mojem zauzimanju za podignuće spomenika Marku Maruliću u Zagrebu. Ne slaže se pak da na spomeniku bude stajalo »otac hrvatske književnosti«, što sam ja zaista predložio u jednom od apela u *Vjesniku*. »Marulić ni uvjetno nije otac hrvatske književnosti, kako su već neki skloni zapostavljati tzv. začinjavce i prethodna djela anonimnih pisaca te Marulića smatrati prvim značajnijim piscem.« Napominje pri tome da smo »danas posve sigurni da nije riječ o ocu hrvatske književnosti, pa čak ni o unuku ili praunuku možebitnoga roditelja njezina«. Jasno je, dakako da Marulić nije otac hrvatske književnosti, pravimo li kakav doslovan rodoslov, jer

bismo nanijeli nepravdu začinjavcima i humanistima (primjerice Ivanu Česmičkom i Jurju Šižgoriću) i zapleli se u nasljedno–ostavinsku parnicu. U romantičkom XIX. stoljeću promišljatelji i proučavatelji nacionalnih književnosti davali su stožernim književnim likovima slične epitete («patrijarka«, «utemeljitelj«, «otac«), pa i Hrvati nisu izostali u imenovanju Marka Marulića. Ocem ga je naše književnosti ponajprije prozvao prvi naš marulolog Ivan Kukuljević Sakcinski, a to se udomaćilo prigodom proslavâ g. 1901. nastanka *Judite* g. 1501. Poslije se naziv prenosio kao metafora sve do današnjega dana. Talijani slično tepaju Danteu (sjetimo se i Nazorova stiha: »Ne, oče Dante...«), iako je prije njega bilo na desetke pisaca i pjesnika na talijanskom jeziku od Ciela Dalcama do Guida Guinizellia. Francuzi su epitet od milja dodijelili Micheleu Montaigneu (neki i Ronsardu), unatoč trubadurskim auktorima, François Villonu, Charlesu d'Orléansu, Margareti Navarskoj, Portugalci Camoesu, Nijemci Lutheru, itd. Da završim ovu zastranu od predmeta: važno je da se podigne spomenik Marulu u Zagrebu, neka se za natpis budući Odbor za podizanje spomenika dogovori. Ja mu ne ću protusloviti. No, sve mi se čini da će biti »frke« i oko spomenika i oko njegova smještaja i oko uklesanih slova na njemu, već po starom našem rđavom običaju.

Ante Kadić u istom tjedniku (*Hrvatsko slovo*, 23. lipnja, str. 8) prikazuje *Marulića u Engleskoj*. U sveučilišnom studiju po profesorovu dolasku u Ameriku bila je obvezatna knjiga Roberta J. Kernerera *Yugoslavia* (Berkeley, 1949.). U tom je zborniku stajalo da je Marulić srpski plemić iz Splita. Na drugi način prof. Kadić je predstavio Marulića u *Hrvatskoj čitanci* (Berkeley, 1957.; The Hague, 1960.). U nizu se radova također bavio hrvatskim pjesnikom (o *Davidijadi*, o sv. *Franju Ksaverskom* i *Instituciji*), što je zabilježeno u našim bibliografijama. Zanimljivo je pak da je Irac Thomas Butler (*Monumenta Serbocroatica*, Ann Arbor, 1980.) jezik *Judite* nazivao srpsko–hrvatskim, unatoč Marulovu izričitom hrvatskom nazivu. Butler je preveo, po sudu prof. Kadića, loše ulomak iz petog pjevanja *Judite* (V, 165–240), što je ipak prvi engleski prijevod tog spjeva. Drugi je napravio sam profesor (*Journal of Croatian Studies*, 1986., a treći Cooperov, o kojem smo pripovijedali u travanjskoj kronici. Nažalost, ni Cooper se nije lišio Butlerova naziva jezika kojim da je *Judita* napisana.

Ostatak lipanjske kronike pripada Charlesu Bénéu. Uz pismo od 1. lipnja šalje mi dva separata svojih radova. Prvi je objavljen u: *Studi veneziani*, N.s. XXVI (1993), MCMXCIV Giardini editori e stampatori in Pisa na str. 283–301, a nosi naslov *Sabellicus, »lecteur« de Marulić*; drugi u: *L'Europe et les Europes au XVIème siècle*, a nosi naslov *Humanisme slave et humanisme européen: l'exemple de Marc Marul* (Actes du Colloque du Puy–en–Velay, 12, 13 et 14 septembre 1994, pp. 81–89). Prvi rad je u hrvatskoj verziji već objavljen u CM II, a u drugom sudionicima kolokvija predstavlja Marulića, počinjući s paralelom Erazmo–Marulić. U nastavku razlaže uspjeh i prodornost *Institucije* i *Evangelistara*, te pjesme *Carmen de doctrina* diljem Europe. Sudionicima kolokvija možda je bilo najzanimljivije kad je prof. Béné govorio o odgovoru Henrika VIII. na Lutherov pamflet protiv svetih sakramenata, posluživši se pri tome Marulićevim *Evangelistarom* str. 87). Također im je skrenuo pozornost da je Thomas More u po-

lemici sa Simonom Fishom o korisnosti molitava za umrle slijedio izbliza petu knjigu, jedanaesto poglavlje *Institucije*. Poslao mi je g. Beniće preslik 128. i 129. stranice kataloga izložbe *Antwerp, dissident typographical centre*, održane u muzeju Plantin 1994., a na kojim se stranicama bilježi uz sliku izdanje (tzv. Foulerovo) *Institucije iz 1577*. U popratnom članku Dirk Sacré na dva stupca prikazuje Marulićev književni portret s posebnim osvrtom na *Instituciju* i njezino Foulerovo izdanje. U literaturi navodi i CM I, Baumannovu monografiju o *Davidjadi* i: A. Labarre, *L'oeuvre de Paul du Mont* in: *Ons geestelijk erf*. 58 (1984), 351–373, pp. 363–365. Paul du Mont je jedan od dvojice prevoditelja na francuski *Institucije*, a, sudeći po ovoj referenciji, taj je prijevod obuhvatio A. Labarre u svojoj monografiji. Ali, kako doći do te studije. Na izložbi bijaše još jedna antverpenska *Institucija* (iz g. 1593.) koja, vidimo po reprodukciji naslovnice, krasno grafički izgleda, o kojoj Dirk Sacré piše nešto manji članak. (str. 144–145) Poslao mi je g. Beniće još preslik 463. stranice *Humanistica Lovaniensia*, vol. XLIII–1994., Leuven university press, gdje se u bibliografiji navodi CM II–III.

Dopisnica (16. lipnja) iz Freiburga, gdje g. Beniće govori o slavnoj Marulovoj pjesmi *Carmen de doctrina*. U p. s.: »Karadžiku valja nametnuti mir makar ratom!«

Prijedlog (vidjeti Prilog 2) je prihvaćen jednoglasno od članova žirija (predsjednik Ranko Marinković), te INA–industrija nafte i Hrvatski kulturni klub dodijeliše Charlesu Bénéu Godišnju nagradu INE za promicanje hrvatske kulture u svijetu i ona mu bi predana 29. lipnja u Muzeju za umjetnost i obrt, a u programu sudjelovahu Syntama–Musicum, Joško Ševo i prof. Mladen Raukar. Uz pismeno priznanje (povelju), novčanu nagradu dobitnik je primio i poveliku skulpturu kipara Petra Barišića. To je ujedno bilo i prvo dodjeljivanje novoutemeljene nagrade, a INA se pobrinula za što veći publicitet. Ljubaznošću g. Ivana Đereka i marom g. Mije Ivreka INA, kao domaćin trodnevnom boravku g. Benića u Zagrebu, učinila je puno i oduševila našeg gosta. Tome valja pridodati i gg. Šimu Šimatovića i Ranka Marinkovića iz Hrvatskoga kulturnog kluba koji su bili sudomaćini. O tom događaju pisali su glavni hrvatski dnevni listovi, Charles Béné je dao interviewe Radiu, Televiziji, bio je primljen kod rektora Sveučilišta i ministra kulture, svečanostima je pribivao i predsjednik HAZU–a. Polaskan počastima, kršćanski skroman, samo je ponavljao: »C'est l'honneur pour moi... je ne mérite pas...«. Stekao je simpatije svih, a svi razgovori i ćaskanja počinjali su i završavali Marulićem, *ad maiorem gloriam Marci Maruli*. Komunikativan i društven, lako je prenosio marulofiliju na druge, te je odluka žirija neprijeporno imala pravi učinak.* Nagrada je u svakom smislu došla u prave ruke, a njezin novčani iznos, ako možemo tako reći, investicija je u hrvatsku kulturu, u njezino promicanje u svijetu. Monsieur Béné, umirovljeni profesor Sveučilišta–Stendhal Grenoble (III), u svojim marulološkim istraživanjima uglavnom se samofinancira, a već radi na novom projektu, knjizi *Marulić u Engleskoj*.

INA (u izvedbi g. Mije Ivreka) izdala je dvije publikacije u povodu nagrade: *Priopćenje* za novinare i prospekt–katalog, u kojem su uz »službene« dokumente

* Govor zahvale Ch. Bénéa pri dodjeli nagrade objavljuje se ovdje u Prilogu 3.

na francuskom i hrvatskom objavljeni tekstovi o dobitniku (prikaz njegova znanstvena rada i bibliografija priloga o hrvatskom humanizmu), koje sam tekstove ja priredio. Tako i jedna publikacija INE, inače besprijeekorne grafičke i likovne opreme, ulazi u Marulićeve bibliografije. *Vjesnik* (30. lipnja, str. 35), *Večernji list* (istog nadnevka, str. 17), *Slobodna Dalmacija* također (str. 31) donijeli su izvješća Mirjane Dugandžije, L. Ive, S. Bašića s fotografijama s dodjeljivanja nagrade. Bilo je još napisa, ali o tome u kronici mjeseca srpnja.

VII. 95.

Vjesnik je (1. VII., str. 12) prenio Hininu vijest o primanju kod g. Zlatka Viteza, ministra kulture, a u istom broju (*Danica*, str. 16) ja sam informativno predstavio nagrađenika *Europskog tumača Marula*. Marjan Majstorović je o njemu informirao čitatelje *Glasa Koncila* (16. VII, str. 7). Potkraj lipnja imali smo, dakle, Benićeve dane u Zagrebu, sve na diku splitskog začinjavca.

U *Slobodnoj Dalmaciji* (4. VII.) Bratislav Lučin prikazuje knjigu Inge Šegvić–Belamarić i Joška Belamarića *Stare i rijetke knjige iz knjižnice Klasične gimnazije u Splitu* (Split, 1995.), gimnazije, s kojom me vežu slatko–gorke uspomene. No u prikazu nahodim da je Marulićev otac Nikola vlastoručno prepisao Ciceronov spis *De officiis*, pa ću morati dotičnu knjigu i pročitati, što činim i na svoje zadovoljstvo otkrivam neke važne pojedinosti o Maruliću. U čemu se one sastoje? Vrijedni auktorski par podastro nam je arhivski dokument iz kojeg je razvidno da je Marko Marulić 16. studenoga 1481. odvezao na lađu u Mletke na prodaju svoje vino, suhe smokve, te sukno za »tangavanje«. Na istoj lađi je plovio i Dujam Papalić, ali s drugom trgovinskom robom. Sačuvani su dokumenti o još dvije takve plovidbe Marka u Mletke, a to znači da je obavljao i prozaične obiteljske poslove, štoviše da je u Veneciji boravio višekratno. Marulićevi životopisci od sada moraju usvojiti taj podatak: osim u Padovi, dakle, bivao je i u Mletcima, barem triput, te se može pretpostaviti da je uz trgovačke zadaće obavljao i neke druge, recimo, književne; bilo mu je već prošlo trideset godina, pa je možda kontaktirao i s nakladnicima, nabavljao prijeko potrebna djela za svoj rad. Postoje, naime, čvrsti podatci (Sabellica) da je osamdesetih godina XVI. stoljeća Marulić već poznat kao pisac. U monografiji Inge Šegvić–Belamarić i Joška Belamarića objavljen je i dokument, iz kojeg se vidi da je stanovita Magdalena Marulić posjedovala g. 1482. kuću u Padovi, u četvrti sv. Sofije. Možda je u toj kući Marko bio na stanu i hrani, dok je studirao u Padovi. Držao sam da je dobro o svemu tome upoznati javnost, pa sam za *Večernji list* (16. VII., str. 3 *Kulturnog obzora*) napisao članak *Marulić prodaje suhe smokve i vino* (naslov auktorov).

Sjećate se one pjesničke razglednice Darka Novakovića iz ovogodišnje svibanjske kronike sa zagonetnim aluzijama na Marulićevo ljubovanje? Odgonetku, barem djelomičnu, naći ćete u *Slobodnoj Dalmaciji* od 11. srpnja na prvoj strani (najava: *Senzacionalno otkriće u Škotskoj, Marulovi erotski stihovi*) i na str. 1–2 dodatka *Forum* iz tog broja, gdje on podnosi račun javnosti što je radio u Engleskoj

tijekom proljeća 1995. Pronašao je nepoznate tekstove, a čini se da Marulićevi neobjavljeni rukopisi emaniraju signale, što ih on hvata; u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgou (rukopis Hunter 334) čekali su ga listovi *Marci Maruli Epigrammata*. »Osim nekoliko pjesama, sve je drugo bilo apsolutno nepoznato!«, kliče uzbuđeni Darko. A kako i ne će? »A kad su se u tom već prvom prelistavanju pokazali stihovi u kojima se nadugo i strasno govori o tuđim i vlastitim ljubavnim jadima, bilo mi je jasno da su se u Škotskoj skrivali tekstovi poslije kojih mnogo toga u Marulićevoj filologiji neće biti kao prije.« *Codex Glasguensis* sadrži 141 pjesmu, od kojih je samo osam poznatih, sadrži oko 600 »novih« Marulićevih stihova. Uglavnom su to epigrami, te elegije, kraće poslanice, melički sastavi, raznovrsna poetičkog interesa. Darkovu su pozornost izazvali humoristični i satirični stihovi, a primamile ljubavne pjesme, među kojima ima i »žestokih«. Vjerujem da će kolega Darko Novaković naići na razumijevanje i potporu da nepoznate pjesme iz tog kodeksa pribavi za rad i objavi, pa ćemo o njima opširnije govoriti i pisati. No, sudeći po onome što je u prijevodu priložio svojem članku, već se može tvrditi da ti latinski stihovi učvršćuju na vrlo jasan način Marulićevu poziciju auktora, bolje reći, pjesnika humanizma i renesanse. Prošao je sve pjesničke vježbe iz ondašnjeg programa, živio u punini svojeg vremena, i o tome ostavio tragove u stihovima, koji često odišu prisnošću i osjećajnošću. Što se pak tiče njegovih erotskih stihova (držim da je pisao i galantne na talijanskom i hrvatskom slijedom petrarkizma) oni su na stanovit način potvrđeni pri opisu ljubavnih i galantnih mjesta diljem *Davidijade*, *Judite* i *Suzane*, o čemu sam, ne mogu to propustiti navesti, raspravljao u više studija. Moji zaključci o Marulićevu funkcionalnom petrarkiziranju u nekim epskim situacijama, o preuzimanju pripadnoga galantnog vokabulara, čak u marijanskoj lirici, dobivaju dodatni dokaz. Isto tako Marulićeve podudarnosti s dubrovačkom i hvarskom ljuvenom školom. Nadam se da pomalo raščišćavamo stanovite nedoumice, te da ću se sada moći uvjerljivije zalagati da Marulićevi stihovi (jedan ulomak iz *Judite* i još veći iz *Susane*) budu uvršteni u zbornike, antologije hrvatske petrarkističke poezije. Pobožno se nadam da će se pronaći i neki Marulovi ljubavni sastavi na hrvatskom, a, kako je vladao sonetističkim oblikom na talijanskom, možda i njegove *rime amorose*. Odgovor na pjesničku razglednicu:

*Hvala ti na DARU, kô Ti je i ime:
tiščilo u žaru Marka ljubve brime.
Jur dohodi vrime da ga slidiš dalje:
je l' kôm Amor rime harvacke mu šalje?*

Neka mi se oprost i ova zastrana. Otkriće u škotskoj knjižnici kolege Novakovića, po metodi »sam svoj majstor«, znakovito je i vrlo vrijedno, pa je već našlo odjeka kod marulologa, na samu vijest. Kako mi je rekao dr. Leo Košuta iz Pariza ono još više europeizira Marulića, te potkrepljuje njegove davne naslućaje.

Dobro je imati prijatelja koji na vlastit trošak ište Marulićeve rukopise diljem sjevernjačkih gradova, ali dobro je imati i prijatelja, prosvijećenog, koji je predsjednik Kućnog savjeta (i to doživotni) jedne zgrade usred Zagreba. Gospodin

predsjednik je Nikica Batušić i on po svojoj častnoj i odgovornoj funkciji prima *Komunalni vjesnik*, Glasilo Fonda Grada Zagreba za vodoprivredu, promet, stambeno i komunalno gospodarstvo, god. XI, br. 123., Zagreb 13. srpnja 1995. Ne samo da ga prima, nego ga i pozorno i savjestno čita, a što pročita ne drži za sebe, već šalje u marulološki arhiv, štoviše to navješćuje brzoglasom. Na prvoj stranici navedenog broja: *Marulićev spomenik na Marulićev trg*. Na sastanku za tisak 6. srpnja dogradonačelnik mr. Božo Biškupić »je najavio skorašnji natječaj za izradu spomenika Marku Maruliću, koji će krasiti istoimeni zagrebački trg«. Gospodinu dogradonačelniku je uistinu stalo do spomenika. Pozvao me i na sastanak, sjećam se, 30. lipnja u Poglavarstvo, gdje je jednom uglednom i simpatičnom hrvatskom poduzetniku iz Arizone predstavio zamisao o Marulićevu spomeniku. Gospodin Niko Morić (President Minority Owned Business), naime, želi zbog domoljublja sudjelovati u podizanju nekog spomenika u Zagrebu. Svidjela mi se nakana koju mu je izložio dogradonačelnik, a ja obrazložio. Ipak se kreće. Kreće se i oko *Marulianuma*, raspisuje se natječaj za buduće djelatnike, traži prostor za smještaj, kako mi piše Braco Lučin iz Splita. U brzoglasnom razgovoru ja mu pak velim da treba što prije početi, radno i pravno, pa mu izražavam i malu bojazan, slutnju o klimavosti vlade u Splitu, što bi se moglo nepovoljno odraziti na operativnost. Pismu je priložio i *Pravila* o radu *Marulianuma*, što ih je donio Književni krug, ne znam na kojoj sjednici, a pismo mi upućeno 10. srpnja.

Pročitao sam sadržajnu i privlačnu znanstvenu knjigu kolegice Dunje Fališevac *Smiješno i ozbiljno u staroj hrvatskoj književnosti*, pače je recenzirao u *Vjesniku* (22. srpnja, *Danica*, str. 8). Govoreći o auktoričinoj studiji o *Slavi ženskoj* Jakova Armolušića, napisao sam, a sad prepisujem: »Dodatnu vrijednost ove temeljite studije prepoznat ćemo u metodološki proširenom okviru, gdje se u dvama poglavljima raspravlja o 'demonskim' i 'čovječnim' ženama u hrvatskoj književnosti. Koliko je to sažeto štivo poticajno, vidi se iz natuknica o Marulićevim poetizacijama ženâ, o 'njegovoj sklonosti prema ženama' osobito u hrvatskim tekstovima, od kojih su i neka i napisana izravno za žensku primateljsku publiku. Gospođa Fališevac pri tome spominje *Juditu*, *Susanu*, *Spovid koludric*, *Poklad* i *Korizmu* te zaključuje da je 'splitski pjesnik svoje svjetonazorske koncepcije oblikovao ne samo na temeljnim vrijednostima kršćanske etike i teologije, nego i dolcestilnovističkim i neoplatoničkim shvaćanjima o veličini ženskog bića'«. Tu njezinu jasno artikuliranu tvrdnju, koja uvažava i treći čimbenik Marulove pjesničke formacije, pokraj biblijskoga i antičkoga, utjecaj talijanskih pjesnika, tzv. rimatora, kako ih je nazvao njegov uzor Dante, valja vrednovati kao nezaobilaznu interpretativnu kategoriju. Sklonost prema ženama, koju apostrofira u Marulovim tekstovima, zorno ilustriraju novopronađeni latinski epigrami.

Pripravljajući se za recenziju te knjige, pročitao sam studiju kolegice Fališevac *Figura u epu (Tropi i figure)*, uredile Živa Benčić i Dunja Fališevac, voditelj projekta Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1995., str. 399–425), gdje »na primjeru Marulićeve *Judite*« raspravlja o ustrojstvu epa u retoričkoj izvedbi. Postavivši teorijski okvir razradbe problema, uključila je u analizu Marulićev spjev, pokazavši da njegov razvedeni sustav figura posjeduje višeslojne

funkcije (generičku, persuazivnu, aksiološku, prikazivačku, intertekstualnu, metatekstualnu, diskurzivnu, svjetonazorsku, rodovsko književnosnu), završivši duhovito: »Figure u *Juditi* govore: ja sam epska književnost.« (str. 424) Sudim da je ova studija o *Juditi* s aspekta figura nakon Skokove s aspekta stila (Zbornik Marka Marulića, Zagreb, 1950.) možda ponajveći studijski zahvat u unutarnje pjesničko tkivo Marulićeva epa. Bilo bi svrsishodno za marulologiju da prof. Fališevac okupi svoje radove o Maruliću (ovdje spomenute, te radove o *Anki satiri*, *Pokladu* i *Korizmi* i drugim »netipičnim« pjesmama) u zajedničku knjigu.

Drago mi je štiti (*Vijenac*, 27. srpnja) da je španjolski akademik Manuel Alvar u madridskom dnevniku ABC (9. VII. 1995.) napisao članak *España y Croacia*, zapravo esej–recenziju knjige kolege Karla Budora (*entre España y Croacia*, Zagreb, 1993.) Članak je preveo Boris Maruna, a u njemu se spominje i recepcija Marka Marulića u Španjolskoj. U istomu broju *Vijenca* (str. 29–31) objavljen je tekst Igora Fiskovića *Marulić i likovnost*, njegovo priopćenje, zaključujem, za Okrugli stol na Marulićevim danima, što će tvoriti građu CM V. Na razmeđu srpnja i kolovoza kanih provesti tjedan dana u Kučićima. Nakon četvrtog dana vraćam se u Zagreb i u zrakoplovu se sjetih kako sam po prilici u isto vrijeme 1990. letio navrat nanos u Zagreb zbog pobune kninskih šerifa i izgubio dio građe za *Marulićev ljetopis* (III, IX/90). Stigoh u pravi čas ostatku obitelji: la reconquista!

VIII. 95.

Prve dane kolovoza provodim oči u oči s dalekovidnicom i oponašam pisak *Marjan–expressa*, kojim putovah gotovo svaki tjedan u razdoblju 1971.–1974. Čini mi se da među vojnicima, koji su pobjedonosno ušli u Knin, prepoznajem neke dečke iz Kučića. Otvaram iz zlatnih pričuva whisky *Glenfiddich*, a otvaram divnog dana 4. kolovoza i *Hrvatsko slovo*, gdje na 3. stranici Mile Pešorda razgovara s Charlesom Bénéom, koji, među ostalim, kaže: »Marulićeve knjige bile su prava riznica za katoličke propovjednike, svojevrsan *free shop* ... Prof. Borowski iz Krakowa tvrdi da bi se Marulića moglo pronaći u svim samostanima u Poljskoj... Koliko je Marulić bio poznat u Njemačkoj, govori činjenica da ga u svom djelu navodi Matija Vlačić Ilirik, još jedan Hrvat...« Dragec Benić uz oduševljene čestitke zbog oslobođanja Hrvatske šalje mi 10. kolovoza novoobjavljeni rad *Les Portugais au Japon au XVIe siècle* (TAIRA, C.R.E.L.I.T. N°7 — –1995, Université Stendhal–Grenoble III, pp. 13–27), u kojem će, dakako, ukazati na recepciju *Institucije*. Bratislav Lučin u *Slobodnoj Dalmaciji* (*Forum*, 8. VIII.) upoznaje javnost da je prva »donacija« za Marulianum stigla iz Mainza od g. Franza Leschinkohla, građa i dokumentacija o Maruliću u njemačkim leksikonima i enciklopedijama. Naslov je članka *Marulić u Frankfurtu – 1568.!*, a riječ je o izlaganju, što smo spominjali, njemačkog prijevoda *Institucije* na frankfurtskom jesenskom sajmu. *Literary research/Recherche littéraire*, No. 23, Victoria University Toronto, glasilo Međunarodnog društva za komparativnu književnost (AILC), na str. 42–43 donosi prikaz *Colloquia Maruliana* I, II, III Lade Čale

Feldman. Uz pomoć Brace Lučina evo popisa međunarodnih referencija za *Colloquia Maruliana*, mnogobrojnih od naših:

Humanistica Lovaniensia, Vol. XLII–1993., str. 481 (CM I)

Humanistica Lovaniensia, Vol. XLIII–1994., str. 463 (CM II i III)

Bollettino di studi latini, anno XXIV, fascicolo II, 1994., str. 708–709. (CM II i III)

Bibliothèque d'humanisme et renaissance, tome 56, 1994. (CM II),

uz netom spomenutu recenziju u časopisu iz Toronta.

Marulić 4/1995., rubrika *Vijesti* bilježi dodjelu nagrade Ch. Bénéu i članak prof. Kadića u *Hrvatskom slovu*, str. 730–731. I to je sve, ako mi nešto nije promaknulo ovdje i drugdje. I bez toga ovaj se ljetopis otegnuo, možda i zamorio, pa, sjećajući se nekog Marulova naputka o brbljavosti, završujem s umiljenim poklonom i dvornim pozdravljenjem čitateljstvu.

Prilog 1

GRADSKOM POGLAVARSTVU GRADA ZAGREBA

Štovani,

Podržavajući prijedlog našeg člana kolege Mirka Tomasovića o podignuću spomenika Marku Maruliću u Zagrebu, koji je prijedlog višekratno iznosio u javnosti (»Vjesnik u srijedu«, 10.IV.1991, »Večernji list«, 16. VIII. 1992, »Vjesnik«, 2. IV. 1993, »Slobodna Dalmacija«, 11. X. 1993, »Večernji list«, 17. IV. 1994), upućujemo Vam ovu molbu da se pristupi ostvarivanju toga časnog kulturnog zadatka.

Društvo hrvatskih književnika upravo je utemeljeno g. 1900. u tijeku obilježavanja petstote obljetnice Marulova uzorna djela, spjeva *Judita*, kojim je na znakovit način otpočelo auktorsko razdoblje nacionalne književnosti. Od tada Marko Marulić s punom sadržajnošću nosi naziv »oca hrvatske književnosti«. Utemeljitelj hrvatske umjetničke poezije i proze zaslužuje javno obilježje u glavnom gradu zemlje i naroda, kojima pripada. U Zagrebu, za koji on u jednom pismu iz 1501. iskazuje dojmljivu zabrinutost zbog provale Turaka iz Slavonije, već postoje spomenici njegovim nastavljačima, klasicima hrvatske pisane riječi (Kačiću, Preradoviću, Šenoi, Matošu, Nazoru, Tinu, Zagorki), te bi bila nužna panteonska popuna s Marulićem prije sviju. To je bila i želja prireditelja velike proslave iz g. 1901, pa je zagrebačko gradsko poglavarstvo donijelo odluku o podignuću spomenika splitskom začinjavcu i pače izdvojilo početnu svotu za troškove. Ta se odluka, kako znamo, nije provela u djelo, pa je Društvo hrvatskih književnika radosno preporuča Gradskom poglavarstvu u ovoj velikoj i slavnoj obljetničkoj godini hrvatske metropole. Preporuča i »pobožnu želju« kolege

Tomasovića da se spomenik podigne na Marulićevu trgu ispred Sveučilišne knjižnice, ali, kao i on, prosudbu o lokalitetu ostavlja nadležnim i mjerodavnim gradskim tijelima. Društvo hrvatskih književnika ističe da je naš Marko Marulić karizmatična osobnost hrvatske književne kulture, ali i istodobno i velikan europskog humanizma po odjecima, izdanjima i prijevodima njegovih djela širom Europe. Novija proučavanja pokazuju da se Marulić svrstao među najtraženije i najčitanije svjetske pisce u XVI. i XVII. stoljeću i da je u posljednje doba postao predmetom istraživanja uglednih europskih znanstvenika. Njegovu slavu posvjedočio je i papa Ivan Pavao II, citiravši tri stiha iz Marulićeve pjesme u govoru na odlasku iz Zagreba 10. rujna ove godine. Podižući spomenik »ocu hrvatske književnosti«, odali bismo priznanje ne samo toj Marulićevoj važnoj odrednici nego i njegovoj europskoj poziciji i ugledu.

Uvjereni da će Gradsko poglavarstvo grada Zagreba ostvariti rečenu zamisao, bilježimo se s harnošću i štovanjem.

Zagreb, 13. rujna 1994.

Nedjeljko Fabrio
predsjednik
Društva hrvatskih književnika

Prilog 2

PRIJEDLOG NAGRADE dr.–u CHARLES–u BÉNÉ–u

Dr. Charles Béné, umirovljeni profesor sveučilišta u Grenobleu, rođen 1919, europski je stručnjak za književnost XVI. stoljeća, posebno kršćansku i humanističku. Iz toga područja objavio je osamdesetak knjiga i studija. Ugled je ponajviše stekao radovima o Rabelaisu, Montaigneu i Erazmu Roterdamskom. Tim svjetskim klasicima u posljednje je doba stavio uz bok Marka Marulića, posvetivši mu glavninu svoje znanstvene zauzetosti. O raznim pojavnostima Marulićevih književnih djela govorio je prof. Béné na međunarodnim skupovima u Saint–Etienneu, Fribourgu, Clermont–Fernandu, Montbrisonu, Kopenhagenu, Lodzu, Grenobleu, Mainzu, što je objavljeno u uglednim europskim časopisima. Bavi se također i drugim hrvatskim piscima iz humanizma i renesanse, Šižgorićem, Marinom Držićem i Matijom Vlačićem.

Napisao je monografiju o Marulićevoj latinskoj pjesmi *Carmen de doctrina Domini Nostri Iesu Christi pendentis in cruce*, tiskanu u trojezičnom izdanju u nakladi Sveučilišne i nacionalne biblioteke u Zagrebu i Književnog kruga u Splitu (Zagreb 1994), u kojoj je pokazao svjetsku čuvenost toga Marulova teksta i proširio spoznaje o ocu hrvatske književnosti. Prof. Béné navlastito je potaknut uspjehom Marulićevih knjiga diljem Europe, te novim istraživanjima uspješno potkrepljuje

svoju tezu da je splitski humanist klasik svjetske duhovne književnosti. Tu tezu uspješno promiče u europskim znanstvenim krugovima, upozoravajući istodobno na potrebu uvažavanja hrvatskog udjela u europskom humanističkom pokretu.

Prof. Charles Béné, od hrvatskih prijatelja nazvan Dragec BeniĆ, povrh toga, nesebičan je prijatelj Hrvatske, njezine kulture i povijesti, što je dokazao za ovoga ratnog vremena zauzimanjem za istinu i pravdu. Ova nagrada neka mu bude zahvala i smjerno priznanje za trud, žar i ljubav, što ih je uložio u proučavanje Marulića i u uspostavljanje francusko–hrvatske uzajamnosti.

U travnju 1995.

Prilog 3

REMERCIEMENTS DE CHARLES BÉNÉ À LA RÉCEPTION DU PRIX INA

Au moment où vous m'honorez en m'attribuant ce prix de la diffusion de la culture croate à l'étranger, je voudrais d'abord dire ce qu'a représenté pour moi la découverte de la Croatie, si mal connue encore dans mon pays, et de cet humaniste de Split, devenu, par le seul rayonnement de son oeuvre, un des plus prestigieux guides spirituels de l'Europe humaniste.

Car ce Croate mérite à plus d'un titre, l'épithète d'euro péen. Euro péen, il l'a été par sa formation, à Venise et à Padoue, par sa culture, nourrie de classicisme et de la Bible; par sa formation religieuse enfin, marquée par ce renouveau spirituel, venu des Pays-Bas et des pays rhénans, la *Devotio Moderna*, comme il marquera l'oeuvre d'Erasme.

Euro péen, il l'est par son oeuvre. Car si son oeuvre croate marque bien son enracinement dans sa terre natale, ses oeuvres latines, et particulièrement son *Institutio* et son *Evangelistarium*, connaîtront immédiatement une diffusion européenne. Et les grandes cités, qui ont marqué la diffusion des grandes oeuvres d'Erasme, Venise, Bâle, Cologne, Paris, Anvers, seront, dans le même temps, les villes d'où seront diffusées, à travers l'Europe, et même au delà, les oeuvres essentielles de Marulić.

Mais au moment où l'oeuvre d'Erasme, condamnée par les uns, rejetée par les autres, connaîtra un véritable purgatoire, on voit l'oeuvre de Marulić retrouver, à la fin du Siècle, une nouvelle jeunesse: sous l'impulsion d'un exilé anglais John Fowler, de Bristol, de nouvelles éditions voient le jour, les traductions se multiplient en Italie, en Allemagne, en France en Espagne, au Portugal, pour ne citer que les plus importantes.

Diffusion exceptionnelle qui s'explique parce que l'oeuvre de Marulić répondra à une triple attente: celle d'une Europe missionnaire d'abord; celle d'une

chrétienté confrontée aux hérésies nouvelles ensuite; celle des chrétientés persécutées enfin.

On sait le succès de l'*Institutio* auprès des spirituels les plus célèbres: Louis de Grenade sera son premier traducteur espagnol, et des missionnaires comme saint François Xavier, saint Pierre Canisius et saint François de Sales puiseront largement dans Marulić pour y trouver leurs »exempla« et la matière de leur prédication.

L'avènement du luthéranisme, puis du calvinisme donneront une nouvelle actualité à Marulić, et dans les controverses sur la défense des sacrements, sur le Purgatoire ou la Présence réelle, on verra des rois (comme Henri VIII) des chanceliers (comme Thomas More) ou des théologiens (comme Jean Garet) utiliser Marulić pour répondre aux Réformateurs.

Plus saisissante est cette dernière actualité de Marulić. Lorsque les chrétientés seront en butte à la persécution, ce sont encore les oeuvres de Marulić qui répondront à l'appel. Est-ce un hasard si les chapitres de l'*Institutio* consacrés au martyre sont les seuls qui ont été traduits en tchèque en 1595? Est-ce un hasard si le premier ouvrage édité à Nagasaki en japonais en 1591 met en avant l'exemple des martyrs proposés dans l'*Institutio*? Ou si le *Dialogue du réconfort contre la persécution*, composé par Thomas More, dans sa prison avant son martyre, reprend, point par point, l'*Institutio* de Marulić? Enfin, l'unique traduction anglaise du *Carmen*, qui servait d'épilogue à l'*Institutio*, est l'oeuvre de Philip Howard martyr de la fidélité à Rome!

Tout ce travail n'aurait pas été possible sans l'aide irremplaçable que j'ai reçue de mes collègues des Universités croates. J'évoquerai Vedran Gligo, qui l'année même où je participais à mon premier congrès à Hvar sur Marulić, me donnait généreusement toutes les oeuvres de Marulić déjà éditées; le Professeur Tomasović, mon ami, qui jour après jour, depuis cinq ans, m'envoie publications, documentation sur l'humanisme croate, et n'a cessé de m'encourager par ses paroles et ses articles; Novo Tomić et Marko Kovačević, lecteur de Croatie à l'Université de Grenoble. Il faudrait évoquer la part prise par mes autres collègues de Split, de Zadar, et de la Bibliothèque Nationale enfin, qui a pris l'initiative d'éditer la *Sudbina jedne pjesme* (Destin d'un poème: le *Carmen* de Marulić).

L'oeuvre qui reste à accomplir est immense, car elle est à la mesure de l'influence exercée par Marulić l'Européen. Les éditions, les traductions, les utilisations de Marulić ne se sont pas limitées à l'Europe de l'Ouest: les pays slaves, l'Extrême-Orient, l'Amérique Latine restent encore à explorer, et cet européen nous oblige, à notre tour, à nous faire européens, et même à élargir notre enquête bien au delà des pays de notre vieille Europe, pour contribuer, à une époque où notre Monde se cherche, à lui redonner cet idéal de culture classique et chrétienne qui fut celui de Marko Marulić, qui fut aussi, par sa poésie, un des plus grands représentants de l'humanisme européen.

Je tiens à remercier particulièrement Ina-Industrie et le Club culturel Croate, pour l'hospitalité chaleureuse dont j'ai été l'objet.

ZAHVALA CHARLESA BÉNÉA
U POVODU PRIMANJA NAGRADE INA

U trenutku kada mi iskazujete čast dodjeljujući mi nagradu za širenje hrvatske kulture u inozemstvu, htio bih Vam ponajprije kazati što je za mene značilo otkriće Hrvatske, još uvijek tako slabo poznate u mojoj zemlji, i onoga splitskog humanista koji je — samo zahvaljujući utjecaju svojega djela — postao jedan od najuglednijih duhovnih vođa humanističke Europe.

Taj naime Hrvat s više razloga zaslužuje pridjevak Europljanina. Europljanin bijaše on po svojem obrazovanju, stečenu u Mlecima i u Padovi, po svojoj kulturi, koja se napaja na klasicima i na Bibliji, napokon po svojem vjerskom profilu, što ga je obilježila ona duhovna obnova, potekla iz Nizozemske i iz porajnskoga područja — *Devotio moderna* — koja će obilježiti i Erazmovo djelo.

Europljanin je on po svojem djelu. Jer, dok mu djela na hrvatskom jasno očituju ukorijenjenost u rodno tlo, latinski je njegov opus, osobito *Institucija* i *Evandelistar*, odmah doživio europsku rasprostranjenost. Veliki gradovi koji su obilježili širenje značajnih Erazmovih knjiga — Mleci, Basel, Köln, Pariz, Antwerpen — istovremeno će biti mjesta odakle će se diljem Europe, pa i dalje, širiti glavna Marulićeva djela.

No u trenutku kada je Erazmovo djelo, koje su jedni osuđivali, a drugi odbacivali, prolazilo kroz pravo čistilište, vidimo kako djelo Marulićevo doživljava, krajem stoljeća, novu mladost: nova će izdanja ugledati svjetlo dana zahvaljujući poticaju engleskoga prognanika Johna Fowlera iz Bristola, umnožit će se prijevodi u Italiji, Njemačkoj, Francuskoj, Španjolskoj, Portugalu — da ostanemo samo kod onih najvažnijih.

Tu iznimnu rasprostranjenost objasniti je svojstvom Marulićeva djela da se odaziva trovrtnim očekivanjima: prije svega očekivanjima misionarske Europe, nadalje kršćanstva suočena s novim krivovjerjima te napokon onima progonjenih kršćana.

Poznat je uspjeh *Institucije* kod ponajglasovitijih duhovnika: Luis de Granada prvi će je prevoditi na španjolski a misionari poput sv. Franje Ksaverskoga, sv. Petra Kanizija i sv. Franje Saleškoga obilno su zahvatili u Marulićevo djelo da bi u njemu pronašli *exempla* i građu za svoje propovijedi.

Pojava luteranstva, pa kalvinizma, dat će Maruliću novu aktualnost, a u prijevora oko obrane sakramenata, čistilišta i zbiljske prisutnosti vidjet ćemo kako se kraljevi (poput Henrika VIII.), kancelari (poput Thomasa Morea) ili teolozi (poput Jeana Gareta) koriste Marulićem da bi uzvratili reformistima.

Još je zanimljiviji treći razlog Marulićeve aktualnosti. Kad kršćani bivaju izvrgnuti progonu, opet se Marulićevo djelo odaziva na njihov poziv. Je li slučajno što su 1595. bila prevedena na češki samo ona poglavlja *Institucije* koja govore o mučeništvu? Je li slučajno što se u prvom djelu izdanu na japanskom u Nagasakiju 1591. iznose primjeri mučenika koji se navode u *Instituciji*? Ili to što *The Dialogue of Comfort against the Persecution*, koji je Thomas More sastavio u tamnici

prije vlastitoga mučeništva, točku po točku prenosi ono što je rečeno u Marulićevoj *Instituciji*? Napokon, jedini engleski prijevod *Carmen de doctrina*, pjesme koja je služila kao zaglavak *Institucije*, djelo je Philipa Howarda, mučenika zbog vjernosti Rimu.

Moj rad nikako ne bi bio moguć bez nenadoknadive pomoći koju sam dobio od svojih kolega s hrvatskih sveučilišta. Želio bih spomenuti Vedrana Gliga, koji mi je one godine kada sam prvi put sudjelovao na skupu o Maruliću, na Hvaru, velikodušno poklonio sva dotad izišla Marulićeva djela; prof. Tomasovića, mojega prijatelja, koji mi već pet godina, iz dana u dan, šalje izdanja i dokumentaciju o hrvatskom humanizmu i neprestano me potiče, riječima i tekstovima; Novu Tomića i Marka Kovačevića, lektora za hrvatski na Sveučilištu u Grenobleu. Treba barem napomenuti i udio drugih mojih kolega iz Splita, Zadra i napokon iz Nacionalne i sveučilišne biblioteke, koja je potaknula objavljivanje *Sudbine jedne pjesme*.

Posao koji nas još očekuje neizmjeran je, jerbo je upravo takva mjera utjecaja Marulića Europljanina. Izdanja, prijevodi, uporaba Marulićeva djela nisu ograničeni samo na zapadnu Europu: tek treba istražiti slavenske zemlje, Daleki istok, Latinsku Ameriku. Ovaj nas Europljanin obvezuje da i sami budemo Europljanima, ali i da proširimo svoje istraživanje daleko onkraj područja naše stare Europe, kako bismo pridonijeli — u razdoblju kada je naš svijet u potrazi za samim sobom — ponovnoj uspostavi onog ideala klasične i kršćanske kulture koji je i Marko Marulić imao pred očima — Marulić, koji je svojim pjesništvom jedan od najvećih predstavnika europskoga humanizma.

Osobito želim zahvaliti INA – industriji i Hrvatskom kulturnom klubu na toploj gostoljubivosti koju su mi iskazali.

(Preveo: Bratislav Lučin)

Prilog 4

O MARULIĆEVU SPOMENIKU U ZAGREBU, PO ŠESTI PUT (travanjski podsjetnik)

Već cijelo jedno petoljeće nastojim skrenuti pozornost kulturne javnosti na potrebu podignuća spomenika Marku Maruliću u glavnom gradu Hrvatske, Zagrebu. Naizmjenice u *Vjesniku* i *Večernjem listu*, obično u mjesecu travnju u slavu 22. travnja, kad je Marulić napisao zadnji stih *Judite*, opetujem poziv, a jednom sam ga objavio i u *Slobodnoj Dalmaciji*, ufajući se u potporu tolikih Splitsana u Metropoli. Navodio sam i kraća i dulja obrazloženja zbog čega bi to trebalo neodgodno učiniti. Sažet ću ih ovako: ako ili kad spomenik se postavi predložio bih natpis na njemu OCU HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI I EUROPSKOM HUMANISTU MARKU MARULIĆU — GLAVNI GRAD HRVATSKE ZAGREB. Dužnost je, naime, Zagreba da se oduži prvom velikanu hrvatske književne i jezične kulture, koji je istodobno i priznata europska vrijednost. Toj dvojakoj funkciji,

nacionalnoj i europskoj, Zagreb se, inače, treba da usmjeri. Samo od prošlog travnja Marko je Marulić dobio toliko međunarodnih potvrda. U studenome je 1994. održana na papinskom Sveučilištu Gregoriana »akademska svečanost u čast Marka Marulića«, a u toj prigodi Papi Ivanu Pavlu II. predana su Sabrana djela splitskog pisca i raskošni pretisak latinske *Poslanice Papi Hadrijanu VI.*, koju je Marulić napisao i objavio u Rimu g. 1522. To mu je bila zahvalnica i za citiranje triju hrvatskih stihova Marka Marulića u jednom govoru za rujanskog posjeta Zagrebu i Hrvatskoj. Marulolozi su otkrili da je Thomas Morus koristio Marulićev *Evangelistarium* pri oblikovanju jednog svojeg spisa, otkrili su da postoji i rukopisna biografija Marulića kojoj je auctor talijanski humanist iz XVI. stoljeća. Stručnjaci za povijest misija našli su potvrde o prisutnosti Marulićevih knjiga u XVI. stoljeću u Japanu i dalekoistočnim zemljama, te u Mexicu. Marulić se sve više ukazuje i klasikom kršćanske literature, gotovo crkvenim naučiteljem, što potvrđuju novopronađeni podatci u knjigama raznih pisaca diljem Europe i prikazi u drevnim leksikonima. Zagreb bi se Maruliću morao odužiti i zbog toga što u jednom pismu, napisanom u Splitu srpnja 1501., izražava strepnju za sudbinu grada zbog turskih prodora iz Slavonije, te ispuniti obećanje gradskog poglavarstva iz g. 1901., kada je već bila donesena odluka o Marulovu spomeniku u Zagrebu.

Istina, u lipnju prošle godine na poziv dogradonačelnika g. Bože Biškupića u gradskoj Vijećnici konkretnije se govorilo o spomeniku, u rujnu je Društvo hrvatskih književnika uputilo službenu molbu Gradskom poglavarstvu, te je od nadležne gradske institucije Društvu stigao hitan dopis »da je suglasna sudjelovati u izradi natječajnog programa i raspisu javnog natječaja za skulptorsko rješenje«. Od tada je proteklo točno devet mjeseci, a raspis natječaja nije objavljen niti je Gradska skupština donijela odluku o podignuću spomenika Marka Marulića u Zagrebu. Bojazan se javlja da odugovlačenje i odgode ne proizvedu zaborav, kako to obično biva, što je uvjetovalo i ovaj novi podsjećaj. U međuvremenu su se u Zagrebu na javnim prostorima pojavili spomenici fra Grgi Martiću i Veci Holjevcu, neprijepornim zaslužnicima iz hrvatske književne i političke povijesti, a i to je poticaj za grafit: NE ZABORAVITE MARULIĆA!

Mirko Tomasović

MARULIĆ'S ANNALS VII
(September 1994 - August 1995)

As in the preceding six sequences, the author records and comments on the fresh evidence relating to the study of Marulić's work in Croatia and abroad. Special attention is paid to the books and articles in journals and newspapers that discuss Marulić and his work. Also, the author follows the activity of home and foreign students of Marulić, with whom he keeps lively correspondence.

The most important event in 1994 was undoubtedly the program dedicated to Marulić in Rome. The *Celebrazione Accademica in onore di Marko Maruloć laico teologo e scrittore croato trilingue* (*The academic celebration in honor of Marco Marulo, layman theologian and Croatian trilingual writer*) was held at the Pontificia università Gregoriana, on 15 november 1994. The speakers were Charles Béné, Mirko Tomasović, Jesús López Gay, Branimir Glavičić and Anton Benvin, the chairman was "rettore magnifico" of the Gregoriana, Giuseppe Pittau, and the moderator of the conference was Ivan Fuček. On 17 November the aforesaid scholars were received in audience by Pope John Paul II, on which occasion they handed to the Pope the volumes of the Collected Works of Marko Marulić that have been issued so far.

Charles Béné, professor emeritus of the Stendahl University of Grenoble and meritorious researcher of Marulić's work, particularly of his European responses, is the first winner of an award established for the merits in the promotion of Croatian culture in the world. The award has been founded by the INA - Croatian oil industry and the Croatian Culture Club from Zagreb and the award ceremony took place in June 1995, in Zagreb.

At the end, the author reports on the English translation of Marulić's epic *Judita* (*Judith*, translated from Croatian by Henry R. Cooper, Jr., Columbia University Press, 1991) and lists the international references of *Colloquia Maruliana*:

Bibliographies:

- *Humanistica Lovaniensia*, Vol. XLII - 1993, p. 481 (CM I)
- *Humanistica Lovaniensia*, Vol. XLII - 1994, p. 463 (CM II and III)
- *Bollettino di studi latini*, anno XXIV - fascicolo II,
Luglio-Dicembre 1994, pp. 708-709, (CM II and III)

Reviews:

- *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, volume 56, 1994 (Ch. Béné on CM II)
- *Literary Research/ Recherche littéraire*, No. 23 (M. Čale-Knežević on CM I, II, III)